

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Markéta Hornáková

Pojetí člověka a etiky v buddhismu

Olomouc 2015

vedoucí práce: PhDr. Petr ZIMA, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, s pomocí uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci

Markéta Hornáková

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce, PhDr. Petru Zimovi Ph.D., za vstřícný přístup, odborné vedení, přínosné vědecké a pedagogické rady, které vedly k zhotovení této práce. Mé poděkování také patří panu Mgr. Miroslavu Gazdíkovi a Základní škole Josefa Bublíka v Bánově za vstřícnost při praktickém šetření mé bakalářské práce.

Obsah

Úvod	6
1. Obecná charakteristika buddhismu.....	7
1.1 Buddhismus	7
1.1.1 Ve zkratce o předbuddhistickém období.	8
1.2 Život a cesta Gautamy Siddhárty k osvícení	9
1.3 Základní myšlenky buddhismu	11
1.3.1 Tři klenoty	12
1.3.2 Ušlechtilá osmidílná stezka	12
1.3.3 Čtyři vznešené pravdy – charakteristika.....	13
1.3.4 Dharma	14
1.3.5 Sangha	15
1.3.6 Karmický zákon.....	16
1.4 Posvátné spisy buddhismu	16
1.4.1 Tři koše.....	17
1.4.2 Džátaky.....	18
1.4.3 Kandžur	18
1.4.4 Kázeňský řád - prátimókša	18
2. Buddhistické školy a směry	20
2.1 Mahájána (tradice Velkého vozu).....	20
2.2 Théraváda - Hínajána (tradice Malého vozu)	21
2.3 Tibetský buddhismus – Vadžrajána (Diamantový vůz).....	22
2.4 Zen-buddhismus.....	23
3. Pojetí člověka v buddhismu.....	24
3.1 Člověk jako osobnost v buddhismu	25
3.2 Dalajlama XIV.	25
4. Etika v buddhismu	27

4.1	Etika a její definice	27
4.2	Buddhistické chápání etiky	28
4.3	Pokus o srovnání buddhistického a křesťanského pohledu na etiku.....	30
5.	Buddhismus z hlediska geografického	33
5.1	Šíření buddhismu	33
5.2	Buddhismus v České republice.....	35
6.	Využití tématu ve výuce OV a ZSV	36
6.1	Propojení geografických a společenských poznatků ve výuce	36
6.1.1	Průběh výuky modelové hodiny	36
6.1.2	Struktura pracovního listu	37
	Závěr.....	41
	Prameny a literatura:.....	42
	Internetové zdroje:.....	43
	Seznam příloh.....	44

Úvod

Téma bakalářské práce jsem si zvolila na základě dnešního fenoménu přitažlivosti buddhismu v západní kultuře a touhy proniknout hlouběji do této problematiky. Především pro jeho vysoce etický a multikulturní přístup k jiným náboženstvím i živým bytostem. Jelikož v něm spatřuji jistý potenciál, co se týká celosvětového kulturního dialogu. Dále se budu snažit shrnout základní poznatky o buddhismu a etice do ucelené struktury, která by mi mohla pomoci v budoucnu při výuce Občanské výchovy, Základů společenských věd a rovněž geografie, protože toto téma se týká obou předmětů mé aprobace.

V úvodu své práce chci shrnout základní poznatky o historii buddhismu a jeho vzniku, což považuji za podstatné pro zdůvodnění vzniku etického kodexu a morálních pravidel zaznamenaných v posvátných spisech této nauky. A stejně tak pro navazující úvahu o pojetí člověka v buddhismu. Posvátné spisy a učení v nich obsažené jsou nedílnou součástí základních pilířů buddhismu, které chci charakterizovat v jednotlivých podkapitolách. Dále se v mé práci chci zaměřit na pojetí člověka v buddhismu. Nejen na člověka jako bytost, ale také na člověka ve smyslu osobnosti - má své vlastní „já“, které jej charakterizuje. A krátce chci také popsat osobnost jako populární fenomén v podobě Dalajlamy IV., který se zasloužil o seznámení západního světa s buddhismem. V další části bych chtěla srovnat vlastní křesťanské zásady se zásadami buddhismu a vytvořit tak krátké porovnání etických zásad těchto náboženství. Popsat jeho nejdůležitější směry a významné představitele, včetně krátkého pojednání o vlivu současného Dalajlamy na šíření buddhismu a způsobu etického jednání v každodenním životě lidí, kteří nemusí být vyznavači buddhismu. Díky tomu, že mou druhou aprobací je geografie, rozhodla jsem se část mé práce zaměřit také na zeměpisný aspekt buddhismu. O počtu vyznavačů i samotném geografickém rozšíření jeho směrů (a zdůvodnění, proč tomu tak bylo) bude pojednávat kapitola „Buddhismus z hlediska geografického“. Na závěr mé práce se chci věnovat výuce světových náboženství (konkrétně i buddhismu) v hodinách občanské nauky a základů společenských věd. Jako součást této kapitoly bych chtěla prezentovat modelovou hodinu zeměpisu s tématem „Světová náboženství“, kterou jsem sestavila a realizovala s pomocí pana učitele Mgr. Miroslava Gazdíka a pana ředitele Mgr. Jiřího Suchého na Základní škole v Bánově.

1. Obecná charakteristika buddhismu

Při charakteristice buddhismu se nám hned na úvod nabízí jako první otázka: „Je buddhismus filozofií nebo náboženstvím?“ Podle prof. Kunga se jedná o náboženství, protože filozofie by nabízela výklad světa, a to buddhismus nedělá. Je učením o spáse a cestou ke spáse. Naopak V. Miltner zastává názor, že buddhismus je „hluboce filozofické pojetí světa, vesmíru a postavení jedince v něm. Mohli bychom podle něj říci, že je to ryzí humanistický světový názor.“¹ Buddhismus je také mnohdy označován za filozofii, etický kodex či ateistické náboženství. Jako bezbožné náboženství je nazýván nejspíš proto, že Buddha ve výkladu své nauky nepotřeboval žádného boha ani duši.² Nejčastěji je však považován za filozoficko-náboženský systém. Proč tomu tak je, a zda si některá pojmenování neprotiřečí, se pokusím alespoň částečně zdůvodnit v této práci. Nejprve je třeba se obeznámit se vznikem a historií buddhismu, abychom lépe pochopili minulé i soudobé jednání vyznavačů buddhismu a jeho expanzi do celého světa (včetně současného fenoménu popularizace buddhismu v západní kultuře). V následujícím textu se chci zaměřit na zakladatele buddhismu a navázat tak na vznik samotného pojmu „buddhismus“. Vysvětlit jeho oddělení od původních indických nauk.

1.1 Buddhismus

„Buddhismus je duchovně-filozofický systém, původem z indického subkontinentu, jehož základ vytvořil Siddhárta Gautama, běžně známý jako Buddha, což znamená "osvícený". Buddha žil a učil v severovýchodní Indii někdy mezi 6. a 4. stoletím př. n. l. Buddhisté jej respektují jako svého probuzeného či osvíceného učitele, který s nimi sdílel svůj vhled jak pomoci cítícím bytostem zbavit se svého utrpení.“³

Buddhismus se zrodil na indickém poloostrově, díky osvícení Gautamy Siddhárty, který se po svém duchovním „probuzení“, přejmenoval na Buddhu čili „Probuzeného nebo osvíceného“ a dal tak jméno tomuto učení. Datace Gautamova života je poměrně složitá, „podle staroindické tradice zemřel roku 386 před Kristem, naopak cejlonská tradice považuje za datum Buddhovy smrti rok 543 před Kristem (naneštěstí cejlonská tradice vykazuje různé chronologické omyly). Proto se všeobecně uvádí rok narození 564 př. Kr. a smrti 486 nebo

¹ MILTNER, Vladimír (2001): *Vznik a vývoj Buddhismu*. Praha: Vyšehrad., s. 144-145.

² MILTNER, Vladimír (2002): *Malá encyklopedie Buddhismu*. 2. Vydání. Praha: Libri., s. 10.

³ ŠTAMPACH, Ivan O. (1998): *Buddhismus v českých zemích*. DINGIR [online]. Prosinec 1998, roč. 1., s. 11-15. Dostupné na WWW: http://dingir.cz/cislo/starsi/1998_1/index.html ISSN 1212-1371.

480 př. Kr.⁴ M. Carrithers ve své knize Buddha také popisuje značné nepřesnosti v dataci Buddhova života. Uvádí, že podle čínské tradice zemřel roku 368 př. n. l. a podle pramenů ze Srí Lanky kolem roku 483 př. n. l.⁵ Avšak M. Carrithers i H. Küng se shodují, že pro buddhisty nebyla a není podstatná chronologie buddhismu, ale především jeho filozofie.

1.1.1 Ve zkratce o předbuddhistickém období.

Buddhovu působení předcházela život učence Jádžňavalkji (přesný čas, který je dělal, neznáme, odhaduje se však nanejvýš rozdíl dvou generací), kdy vývoj společenského prostředí v Indii té doby byl tak značný, že vytvořil prostor i okolnosti pro vznik Buddhismu.⁶ Buddhovo učení se od začátku zaměřuje na člověka, problémy života spojeného s rozvíjející se městskou civilizací a sociálními změnami ve společnosti. To se projevuje jako zásadní rozdíl mezi učením Jádžňavalkji a novým přístupem Buddha. Jádžňavalkji ve své době nepozoruje „sociální tlak zdola, ačkoli rodové uspořádání je již v pokročilém rozkladu – setkáváme se často s pauperizovanými brahmany i s bezzemky a vyvlastněnými tuláky – ale stále ještě spíše jako s výjimkou z pravidla“⁷, proto se také Jádžňavalkjiho filozofické myšlení nezabývá problémy ve společnosti a upanišadové učení si nadále ponechává duchovně aristokratický až esoterický charakter. Z toho vyplývá, proč Jádžňavalkji zdůrazňuje, že upanišady musí zůstat tajným učením.⁸

Důležitost vzniku a existenci upanišad ukazuje následující úryvek z knihy Egon Bondyho: „Stejně jako by Buddha nebyl vytvořil „buddhismus“, kdyby mu nebyly předcházely upanišady, nebyl by jej vytvořil, jaký jej známe a jak vešel do dějin, ani kdyby bývalo společenské prostředí Indie zůstalo od upanišadových dob nezměněno.“⁹ Během 6. století před n. l. začaly v Indii vznikat nebrahmánské filozofické školy, které se dále štěpily a značně ovlivnily vývoj dějin filozofie za života Buddha. Ten založil jako mnoho jiných potulných asketů svou školu s některými prvky šramanského hnutí. „Buddha odmítal jakoukoli autoritu vyjma pokus a zkušenost“, tedy že učedník má z vlastní zkušenosti poznat, že je Mistrovo učení správné a pravdivé a nikoli je slepě přijímat, protože to tvrdí jeho

⁴ KÜNG H., BECHERT H. (1998): *Křesťanství a buddhismus na cestě k dialogu*. Praha: Vyšehrad., s. 25.

⁵ CARRITHES, Michael (1994): *Buddha*. Praha: Odeon., s. 16.

⁶ BONDY, Egon (2006): *Buddha*. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia., s. 49.

⁷ tamtéž., s. 49-50.

⁸ tamtéž., s. 50.

⁹ BONDY, Egon (2006): *Buddha*. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia., s. 50-51.

Mistr.¹⁰ Je to jeden z mnoha rysů jeho učení, díky kterým se odlišil od ostatních směrů té doby a přivedl tak na „cestu buddhismu“ mnoho přívrženců.

1.2 Život a cesta Gautamy Siddhárty k osvícení

Zakladatel buddhismu se pravděpodobně jmenoval Siddhárta (toto osobní jméno v Indii existuje, v překladu však znamená „ten, jenž dosáhl svého cíle“, může se tedy jednat i o jméno čistě symbolické). Jméno Gautama, znamená „potomek Gótamův“, od tohoto védského pěvce odvozovala svůj původ Buddhova rodina. A konečně bývá také někdy označován jako Šákjamuni/Šákjasinha v překladu „lev z rodu Šákjů“ nebo také „poustevník“. Přízvisko *buddha*, je podle Siddhárty označením pro každého, kdo dosáhne osvícení. V souladu s jeho učením tvrdil, že buddhovství dosáhlo mnoho jiných lidí předním a dosáhne tohoto stavu i po něm.¹¹

Buddha se narodil kolem roku 563 př. Kr. ve vesnici Lumbiní u hranic dnešního Nepálu. (Někdy je za jeho rodiště označováno město Kapilavastu. Pravděpodobně proto, že Buddhův otec je podle starších textů považován za krále či kmenového náčelníka na malém území, jehož centrem mělo být právě Kapilavastu).¹²

Michael Carrithers je toho názoru, že Buddha nebyl synem krále v pravém slova smyslu, jak je mu často připisováno. Přesto podle Carritherse patřil k bohaté vrstvě obyvatel. To proto, že pocházel z národa Šákjů, kteří se sami považovali za šlechtice či krále. V kastovním systému se hlásili k vojenské kastě (kšátrijů), a ta byla tehdy vysoce ceněná hned po kněžské (bráhmanské) kastě. Zajišťovala totiž bezpečnost a vládu.¹³ Takže mladý Siddhárta mohl vyrůstat v blahobytu. Získal vojenský výcvik, byl vzděláván tradičním bráhmanským způsobem a byl školen v dvorské etiketě, jak se na prince slušelo. Podle tehdejších tradic se oženil v mladém věku se svou sestřenicí Jasódharou a spolu měli syna jménem Ráhula. V buddhistických textech se o nich píše, že po Buddhově „probuzení“ se přidali k jeho učení a vstoupili do mnišské obce. Prince Siddhártu však jeho dosavadní způsob života nenaplňoval, a proto hledal klid v rozjímání.

Podle legend ho k ráznému činu, vydat se hledat pravdu a nejvyšší poznání přivedlo setkání se třemi druhy nejvyššího utrpení a potom také asketa, který hledal cestu, jak těmto strastem uniknout. Na cestě z lovu viděl žebrajícího starce, smrtelně nemocného člověka

¹⁰ MILTNER, Vladimír (2001): *Vznik a vývoj Buddhismu*. Praha: Vyšehrad., s. 36.

¹¹ BONDY, Egon (2006): *Buddha*. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia., s. 54.

¹² LESNÝ, Vincenc (1996): *Buddhismus*. 2. Vydání. Olomouc: Votobia., s. 30-31.

¹³ CARRITHES, Michael (1994): *Buddha*. Praha: Odeon., s. 20-23.

a mrtvého, kterého připravovali k pohřbu.¹⁴ Toto utrpení v něm mělo zvednout vlnu soucitu a způsobit otřesení jeho pohledu na okolní svět. Proto se ještě „Siddhárta“ vzdává všech hmotných statků a vydává se do „bezdomoví“ na cestu za osvícením. Na své cestě za poznáním se střetnul s mnoha druhy učení a náboženských filozofií, které se zaměřovaly jak na mysticismus, tak na materialismus.¹⁵ Naučil se praktikám askeze a cvičení jógy, kterým se pečlivě věnoval snad až deset let. Díky tomu začal vynikat mezi ostatními, kteří se poté stali jeho následovníky. Jednou se věnoval józe a odříkání jídla i spánku do takové míry, že málem zemřel. Tehdy poznal, že „celá tato metoda nevede a nemůže vést ke skutečnému poznání, o něž usiloval, a přestal asketické předpisy dodržovat“.¹⁶ Toto rozhodnutí ovšem jeho dosavadní následovníky odradilo a Siddhárta zůstává na své pouti za dokonalým poznáním opět sám. Po nekonečně dlouhém putování, se sebevytrvalejším postojem k rozjímání, však Siddhárta stále marně usiloval o dosažení svého cíle. Nakonec doputoval do indického Biháru. Tam se uchýlil k meditaci ve stínu stromu bódhi a setrval v ní 6 dní a šest nocí v hlubokém duševním pohroužení.¹⁷ V této meditaci procházel náročnými zkouškami. Například podobně jako byl Ježíš z Nazaretu na poušti pokoušen ďáblem, tak se Buddhovu pozornost od pravého poznání snažil odloučit „nepřítel všech živých bytostí, princip zla, Mára.“¹⁸ Pokoušel ho vidinami bohatství, rozkoše a všeobecného utrpení lidstva. V tomto souboji však Siddhárta zvítězil a konečně vstoupil do stavu nirvány (což je jiný výraz pro dosažení dokonalého poznání, „probuzení“). Pochopil zákonitosti skutečnosti a stal se Buddhou. „Buddhova cesta k blaženosti tedy spočívala v důvěře v sebe sama, přísné morálce, nestranném uvažování a meditaci.“¹⁹ Sám sebe nikdy nevyvyšoval a vždy kladl důraz na své učení, dharmu. Proto nejsou z raných dob existence buddhismu zachovány Buddhovy podobizny. Až později po druhém buddhistickém koncilu asi 375 př. n. l.²⁰ se začínají objevovat umělecká ztvárnění „osvíceného“ (Ztvárnění meditujícího Buddha pod stromem bódhi s typickým gestem rukou tzv. mudry. Pravá ruka ukazuje k zemi – přivolává pomoc bohyně Země, během zápasu s Márou - principem zla; viz příloha č. 1).

Buddhovy kroky poté vedly do Váránasí, kde se uskutečnilo jeho první veřejné působení a roztočil tak kolo dharmy (svého učení). Zde začal vyučovat dharmě a našel také

¹⁴ tamtéž, s. 10.

¹⁵ BONDY, Egon (2006): *Buddha*. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia., s. 60.

¹⁶ tamtéž, s. 60.

¹⁷ BUDDHISMUS DIAMANTOVÉ CESTY Linie Karma Kagjü. *O nás*. bdc.cz [online]. © 2015 [cit. 2015-03-07]. Dostupný z WWW: <http://bdc.cz/o-nas/>

¹⁸ BONDY, Egon (2006): *Buddha*. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia., s. 60-61.

¹⁹ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 16.

²⁰ MILTNER, Vladimír (2001): *Vznik a vývoj Buddhismu*. Praha: Vyšehrad., s. 167.

své první žáky, jejichž počet začal prudce stoupat a jeho učení se postupně šířilo po celé Indii. Postupně vznikají první buddhistické obce a v závislosti na striktním dodržování Buddhových zásad se také začínají vydělovat tzv. mnišské obce. Mniši se měli následováním jeho učení osvobodit, a zároveň také šířit jeho učení ve světě – jednat tak měli na základě jednoho pravidla: „To, co tvrdíte, musí být to, co jste si sami uvědomili, viděli a poznali.“²¹ Buddha se v tomto období věnuje šíření své nauky a „jen občas v období dešťů se uchyluje do většího ústraní ke klidu rozjímání.“²² Smrt Buddha (tedy jeho přechod do parinirvány, čili dosáhnutí úplného vyvanutí bez možnosti návratu na tento svět) se datuje přibližně kolem roku 480 př. n. l. poblíž města Vésálí ve vesnici Kušinagara. Jeho skon je jednou z nejznámějších částí Pálijského kánonu, kde je popisován jako otrava z jídla.²³ Poté bylo Buddhovo tělo obřadně spáleno a ostatky byly rozděleny na osm dílů. Na ně byly poté navrženy stúpy (mohyly na věčnou paměť). Po Buddhově smrti byl svolán první buddhistický koncil u Rádžagrhy, kde se sjednotilo učení dharmy a rozhodlo se o dalším chodu buddhistické obce.²⁴ Rovněž byl také vypracován seznam předchozích šesti buddhů. „Byli to nejdávnější Vipašjin, Šikhin, Višvabhú, Krakutsanda, Kónagamana a Kášjapa. Dokonce je známo i jméno příštího buddhy – Maitréja, který zatím sídlí v nebi jako bódhisattva.“²⁵

1.3 Základní myšlenky buddhismu

Základní myšlenku buddhismu vystihuje naplnění „teorie vysvobození“ (o které píše Edward Conze ve své knize *Stručné dějiny buddhismu*). Ta se váže k tzv. Čtyřem vznešeným pravdám, které definoval Buddha těsně po svém osvícení. S tím také souvisí ušlechtilá „Osmidílná stezka“, která slouží k ukončení utrpení. „Utrpení bez konce v nesmyslném kruhu opětovných zrození (samsára) pohání člověka k vysvobození.“²⁶ Podle Buddha vesmír podléhá přírodním zákonům, jejichž studiem a poznáním je možno dosáhnout blaženosti a osvobození. „Nejdůležitějšími zákony jsou zákony příčinnosti, a to jak mravní tak i fyzické.“²⁷ Právě na základě zákonů o mravní příčinnosti docházelo ke koloběhu převtělování.

²¹ CARRITHES, Michael (1994): *Buddha*. Praha: Odeon., s. 12.

²² BONDY, Egon (2006): *Buddha*. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia., s. 62.

²³ CARRITHES, Michael (1994): *Buddha*. Praha: Odeon., s. 16.

²⁴ MILTNER, Vladimír (2001): *Vznik a vývoj Buddhismu*. Praha: Vyšehrad., s. 165.

²⁵ tamtéž, s. 218.

²⁶ CONZE, Edward (1997): *Stručné dějiny Buddhismu*. 1. Vydání. Brno: Jota., s. 22.

²⁷ MILTNER, Vladimír (2001): *Vznik a vývoj Buddhismu*. Praha: Vyšehrad., s. 36.

1.3.1 Tři klenoty

Buddhismus samotný se poté zaměřuje na „tři klenoty“, kterými má na mysli Buddhu, dharmu a sanghu. Zde bychom mohli spatřit jistou paralelu s křesťanstvím, protože křesťané vyznávají víru v Krista, jeho učení neboli evangelium a společenství věřících tedy církev. Tři klenoty jsou hlavními pilíři buddhistické víry a i přes rozmanitost buddhistických směrů jsou ony pilíře neměnné. Tyto klenoty „vybízejí k tvorbě zásluh a zároveň jsou jejich zdrojem.“²⁸ Vytváří tedy příčinu a jejich uskutečnění tvoří následek, což uvádí do pohybu zákon karmy.²⁹ První klenot „Buddha – Osvícený“ otevřel cestu k nirváně a stal se „nevyčerpatelným zdrojem zásluh pro trpící.“ Druhý klenot dharmu, je učení, které přinesl a ukazuje cestu k nirváně. A nakonec třetí klenot, „zdroj zásluh pro svět“, je sangha neboli mnišská obec.³⁰

1.3.2 Ušlechtilá osmidílná stezka

K tomu, aby se člověk vydal na svou cestu za osvícením po Buddhově vzoru, musí „nejdříve ze všeho do svého každodenního života zavést určitou morálku a musí dodržovat „pět předpisů“, jež zakazují zabíjení, krádež, sexuálně nevhodné chování, lhaní a užívání omamných látek.“³¹ Poté se zaměřuje na správný život podle ušlechtilé osmidílné stezky, založené na existenci čtyř vznešených pravd. Tyto čtyři doktríny se staly základem buddhistického nahlížení na život v tomto světě. Ušlechtilá osmidílná stezka je střední cestou mezi přísnou askezí a naopak naprostému oddání se smyslovosti, materialismu a pudům. Tvoří ji následujících osm kroků (jejichž názvy jsem převzala od pana Hlavinky z jeho knihy *Etika: Přehled filozofických a náboženských koncepcí*):

1. **Správné nazírání**, tedy nestrannost, neosobnost a nesobeckost.
2. **Správné rozhodování** s cílem konečného osvobození.
3. **Správná mluva**, která zahrnuje nejen zdržení se lhaní, ale také schopnosti poznat kdy je třeba slov a kdy nikoli.
4. **Správná činnost** zahrnuje nenásilí, zákaz zabíjení a u mnichů také celibát.
5. **Správné živobytí**, pod tímto pojmem si představujeme dodržování výše zmíněných zásad.
6. **Správné úsilí**, to znamená opřít se o silnou vůli a stanovit si cíl v dosažení nirvány.

²⁸ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 22.

²⁹ BSTAN-DZIN-RGVA-MTSHO, dalajlama XIV. (1999): *Etika pro nové milénium: Jeho svatost Dalajlama*. Praha: Pragma., s. 44.

³⁰ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 22.

³¹ CONZE, Edward (1997): *Stručné dějiny Buddhismu*. 1. Vydání. Brno: Jota., s. 24.

7. **Správné uvědomování** spočívá v udržování mysli v nepřetržité meditaci, a to bez myšlenek a lpění na pocitech.
8. **Správné soustředění** (tento osmý stupeň se nazývá samádhi), zde dochází k hlubokému ponoření do bezbřehého míru tak, aby se v nich adept naučil zůstat i při pohybu těla. Vrcholem je pak dosažení stavu, ve kterém „kapku moře zalije vlna věčné blaženosti.“³²

1.3.3 Čtyři vznešené pravdy – charakteristika

První tři vznešené pravdy představují filozofii buddhistického učení, zatímco čtvrtá vznešená pravda popisuje etiku buddhismu, která je ve shodě s jeho filozofií.³³

„První vznešená pravda praví, že život na světě je utrpení“, odhaluje strasti života, ale nepodává definici utrpení, jen popisuje různé druhy bolestí a utrpení.³⁴ První vznešená pravda v podstatě říká, že neexistuje nikdo, kdo by se této skutečnosti vyhnul. To negativně ovlivnilo názory Evropanů (především v 19. století, ovšem i dnes se můžeme s tímto názorem setkat) na buddhistické učení, kteří ho chápali jako učení značně pesimistické.³⁵

Druhá vznešená pravda říká, že utrpení má vznik, podává nám určitou definici utrpení. A zároveň nám ukazuje, jakým způsobem dochází ke vzniku utrpení.³⁶ Vincenc Lesný ve své knize „Buddhismus“ cituje (jak praví buddhistické tradice) Buddhovu větu z jeho prvního kázání v Benáresu: „Mnichové, toto pak je vznešená pravda o vzniku utrpení: je to žízeň, způsobující nová narození, provázená radostí a rozkoší, tu a tam nalézající potěšení, je to žízeň rozkoše, žízeň narození, žízeň rozvoje.“³⁷

Nárada Mahá Théra vysvětluje, že první dvě pravdy, jsou světské, tudíž je mohou prožívat běžní lidé sami. Druhé dvě pravdy jsou nadsvětské a jejich plné prožití je možné až po dosažení svatosti.³⁸

Třetí vznešená pravda hovoří o původu utrpení a o tom, že je možné tomuto utrpení (žízni, či touze po životě, jak se utrpení pojmenovává v druhé vznešené pravdě) zamezit. Třetí vznešená pravda zní asi takto: „Mnichové, toto pak je vznešená pravda o odstranění utrpení: je to odstranění oné žízne, jestliže ji člověk úplně a bez stopy odstraní, opustí, zbaví se jí,

³²HLAVINKA, Pavel (2013): Etika. Přehled filozofických a náboženských koncepcí. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., s. 115-116.

³³NÁRADA, Mahá Théra (1998): *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia., s. 209.

³⁴LESNÝ, Vincenc (1996): *Buddhismus*. 2. Vydání. Olomouc: Votobia., s. 71.

³⁵BONDY, Egon (2006): *Buddha*. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia., s. 77.

³⁶tamtéž, s. 78.

³⁷LESNÝ, Vincenc (1996): *Buddhismus*. 2. Vydání. Olomouc: Votobia., s. 81.

³⁸NÁRADA, Mahá Théra (1998): *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia., s. 211.

osvobodí se od ní, místa jí nepopřává.³⁹ Příčinu utrpení někteří spatřují v nevědomosti člověka o pravém stavu věcí nebo právě v touze po různých slastech tohoto světa.⁴⁰

Čtvrtá vznešená pravda popisuje, jak se osvobodit od utrpení, především pomocí tzv. ušlechtilé osmidílné stezky. Zdůrazňuje, že o spasení se člověk musí zasloužit sám, nepotřebuje k tomu žádného boha (ať už máme na mysli boží milost či soucit). Člověk by se měl řídit pravidly tzv. vznešené osmidílné stezky: „pravý názor, pravé rozhodnutí, pravá řeč, pravé jednání, pravé žití, pravá snaha, pravé rozvažování a pravé soustředění ducha.“⁴¹ Někdy je těchto osm částí shrnuto do tří stupňů vedoucích k osvobození: „cvičit se ve vyšší mravnosti, vyšším soustředění ducha a ve vyšším poznání.“⁴²

Všechny tyto pravdy, vztahující se k člověku ale i jiným bytostem, obsahují Buddhovo učení dharmu. Zároveň však tyto pravdy existují ve vesmíru nezávisle na existenci buddhů, kteří je dávají poznat světu.⁴³

Egon Bondy i Nárada Mahá Théra ve svých knihách shodně popisují, že buddhismus je učení optimistické, poněvadž otevírá cestu k lidské aktivitě, která má jasně stanovený cíl. Vidí ho tak, že je zbavuje klamu a falešných představ. Pomáhá člověku „osvobodit se od utrpení běžnými životními praktikami“ a vede ho k poznání, že vše má své řešení a každý k němu dříve či později dojde.⁴⁴

1.3.4 Dharma

Buddhisté se považují za „následovníky dharmy“, jako nejvyšší pravé skutečnosti. Dharma je „vnitřní řídicí zákon a nauka o ctnosti“, ke které je přivedl Buddha.⁴⁵ Říká se, že svým prvním kázáním Buddha roztočil kolo dharmy, které se stalo symbolem jeho učení. Nazývá se také „dharmačakra“, tvoří ho osm loukotí na znamení osmidílné ušlechtilé stezky⁴⁶ (patří mezi tzv. osm šťastných symbolů buddhismu). „Dharma není obecná teorie o životě, nýbrž praktická a osobní etika, pomocí níž si lze uvědomit podstatu utrpení“ i to, jak se ho

³⁹ LESNÝ, Vincenc (1996): *Buddhismus*. 2. Vydání. Olomouc: Votobia., s. 127.

⁴⁰ BONDY, Egon (2006): *Buddha*. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia., s. 79.

⁴¹ LESNÝ, Vincenc (1996): *Buddhismus*. 2. Vydání. Olomouc: Votobia., s. 141.

⁴² tamtéž, s. 141.

⁴³ NÁRADA, Mahá Théra (1998): *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia., s. 209.

⁴⁴ BONDY, Egon (2006): *Buddha*. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia., s. 77.

⁴⁵ CONZE, Edward (1997): *Stručné dějiny Buddhismu*. 1. Vydání. Brno: Jota, s. 30-31.

⁴⁶ MILTNER, Vladimír (2002): *Malá encyklopedie Buddhismu*. 2. Vydání. Praha: Libri., s. 93-94.

zbavit.⁴⁷ Mezi největší ctnosti mezi buddhisty na celém světě patří nenásilí, trpělivost, soucit a radost.⁴⁸

Své učení Buddha zaměřil na boj se třemi druhy zla (Conze, 1997):

1. Hlásal, že je nutné vyvarovat se veškerému násilí ať už ve formě zabíjení či odporu a nucení ke změně odlišného smýšlení u jiných lidí.
2. Buddha tvrdil, že za veškerým utrpením člověka se skrývá lpění na vlastním „já“, které ani ve skutečnosti neexistuje. A tak člověk obětuje své dobro pouhému zdání. Musíme tedy během svého života tuto nevědomost prohlédnout, zřici se svého vlastního já a dosáhnout tak vyvanutí = nirvány.
3. Třetí zlo charakterizuje jako smrt. Ani přirozená smrt ani spáchaní sebevraždy nepřerušuje kruh opětovných znovuzrození (samsáry) a neukončí utrpení. Je důležité dosáhnout vyvanutí, což je možné ve smrti, ale i během života.

1.3.5 Sangha

Třetím z klenotů buddhismu je sangha, tj. klášterní obec mnichů a mnišek, kterou založil Buddha. Do této obce mohl dobrovolně vstoupit kdokoli, kdo se chtěl vydat na důslednou cestu osvobození a byl ochoten se proto zřici domova. Stejně tak mohl ze sanghy kdykoli vystoupit nebo do ní opět vstoupit. Buddha pro tuto obec stanovil vnitřní i vnější pravidla, která měla napomáhat mnichům a mniškám na cestě k osvobození. Vnější pravidla vznikla spíše kvůli laikům (aby poznali lidi na intenzivní cestě za osvobozením a věděli, že jsou hodni jejich darů). Soubor těchto pravidel má dvě části: zákazy a předpisy pro správné chování.⁴⁹ Buddha tedy dovolil připojit se k mnišskému řádu i ženám. Podmínkou však bylo, že se vždy podřídí mnichům a pokorně přijmou jejich připomínky. Pro laickou obec, která se nechtěla či nemohla přidat k mnišskému způsobu života, spočívala oddanost k Buddhově nauce ve formě milodarů mnichům a klášterům. Duchovní praxe laiků je zaměřená spíše na modlitby v podobě odříkávání manter.⁵⁰

⁴⁷ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvětlení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 96.

⁴⁸ HLAVINKA, Pavel (2013): *Etika. Přehled filozofických a náboženských koncepcí*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., s. 116.

⁴⁹ KÜNG H., BECHERT H. (1998): *Křesťanství a buddhismus na cestě k dialogu*. Praha: Vyšehrad., s. 71-72.

⁵⁰ HLAVINKA, Pavel (2013): *Etika. Přehled filozofických a náboženských koncepcí*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., s. 116.

1.3.6 Karmický zákon

„Opakovaným zvykem a myšlenkami se vytváří životní realita každého člověka, kterou buddhisté stejně jako hinduistické nauky nazývají karmou.“⁵¹ Tato karma není spojena s existencí fyzického těla člověka, ale s energií života a životních tužeb. To jí umožňuje cestovat v koloběhu znovuzrození (neboli samsáře). Samotné znovuzrození (reinkarnaci) ovlivňuje tzv. karmický zákon: dobrými skutky si člověk může zajistit zrození v lepších podmínkách než doposud žil. A samozřejmě po konání špatných skutků, může očekávat zrození v horším prostředí.⁵² Buddhisté věří, že v lepších podmínkách by mohli snáze dosáhnout svého spásného cíle čili nirvány. Přestože je nirvána popisována také jako vyhasnutí či vyvanutí, neznamená doslova zánik. Je chápána spíše jako stav, kterého lze již za života věřícího dosáhnout (na rozdíl od křesťanů, kterým se dostane zmrtvýchvstání a vstupu do království nebeského až po smrti). Skutečným osvobozením se tedy míní vymanění se ze zákonů karmy, což vede k nirváně.

Buddhisté věří v šestistupňovou hierarchii tvorů. Tvoří ji říše bohů, lidí (je to místo, kde se mísí radost a bolest), démonů, říše hladových duchů, říše zvířat a říše obyvatel pekla.⁵³ Za nejhodnější místo k dosažení nirvány považují právě úroveň lidského světa. Protože se na našem světě nachází mnoho forem utrpení, ale zároveň máme dar - rozum, podle kterého se můžeme řídit a jednat. K buddhismu jako takovému neodmyslitelně patří na rozdíl od křesťanství uctívání různých brahmánských božstev, démonů a tzv. prétů, kteří jsou popisováni jako trpící bytosti uvězněné někde mezi lidskou a zvířecí úrovní.⁵⁴

1.4 Posvátné spisy buddhismu

Slovo „upanišada“ se překládá jako „přisednutí“ ve smyslu soukromé rozpravy s mudrcem. Byly tedy nejdříve předávány ústní formou, která se postupně sjednotila a získala i psanou podobu. Upanišady tvoří závěr bráhmánských textů (konkrétně poslední části tzv. lesního učení čili „aránjaka“). Mezi nejstarší upanišady, které považujeme za první předbuddhistické učení, řadíme asi 5 původních textů z celkového počtu upanišad, jejichž

⁵¹ HLAVINKA, Pavel (2013): *Etika. Přehled filozofických a náboženských koncepcí*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., s. 117.

⁵² KÜNG H., BECHERT H. (1998): *Křesťanství a buddhismus na cestě k dialogu*. Praha: Vyšehrad., s. 30.

⁵³ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 48.

⁵⁴ BONDY, Egon (2006): *Buddha*. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia. s. 75-76.

množství se počítá na více než sto spisů. Ostatní spisy se od původních textů odklánějí a spíše vytvářejí základ pro pozdější hinduistickou náboženskou filozofii.⁵⁵

1.4.1 Tři koše

Co se týká samotného Buddha, nenapsal žádnou psanou podobu své nauky. Traduje se, že až po Buddhově smrti se vedoucí mnichů sešli a utřídili jeho učení. Stalo se tak na prvním buddhistickém koncilu, který se zřejmě konal v „magadhském hlavním městě Rádžagrze (stát Bihár) kolem roku 484 př. n. l.“ (podle tradice asi tři měsíce po Buddhově smrti).⁵⁶ Vytvořili buddhistický kánon Tripitaka, „Tři koše“, je to:

1. koš rozprav/nauky (Sutta-pitaky),
2. koš kázně (Vinaja-pitaky),
3. koš vyššího učení (Abhidhama-pitaky)⁵⁷

Jednalo se o nejdůležitější pravidla pro mnichy, tvoří jej výhradně Buddha vlastní slova a slova jeho bezprostředních žáků. „Tento kánon byl na čtvrtém buddhistickém koncilu roku 29 př. n. l. na Srí Lance písemně zaznamenán v jazyce páli.“⁵⁸

Buddha kázal a vedl rozmluvy v hovorovém jazyce své doby, nepoužíval sanskrt (posvátný jazyk staroindické tradice), přesto nakonec jeho slova byla přeložena v pozdější době i do sanskrtu. Proto byl svým následovníkům bližší. V oblasti jižního buddhismu (théraváda) se začal používat jazyk páli. Pro studium buddhismu je nezbytné vycházet z tzv. Pálíjského kánonu, který byl napsán v tomto dialektu.⁵⁹ Nejznámější je jeho prostřední část tzv. Buddhovy rozpravy – někdy také Sútry (Sutta-pitaky), ty pronášel jak k mnišské společnosti (sangze), tak k laikům. Tyto rozpravy jsou považovány za nejstarší posvátné spisy z celého kánonu svatých buddhistických knih. Starší než spisy pro mnichy, tj. kodex řádové kázně (Vinaja-pitaky), tak i před spisy o buddhistické filozofii (Abhidhama-pitaky). Ve Vinaja-pitace je popsán život a působení Buddha spolu se záznamy z tří koncilů pojednávajících o vývoji buddhismu.⁶⁰ Přestože Abidhama-pitaky jsou označovány za nejhlubší filozofické učení buddhismu, nemůžeme buddhismus samotný označit za filozofii jako takovou. Buddhismus nevyjadřuje pouhou „lásku k moudrosti ani není hypotetickou

⁵⁵ BONDY, Egon (2006): Buddha. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia., s. 35.

⁵⁶ MILTNER, Vladimír (2001): *Vznik a vývoj Buddhismu*. Praha: Vyšehrad., s. 165.

⁵⁷ NÁRADA, Mahá Théra (1998): *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia., s. 191.

⁵⁸ ZBAVITEL, Dušan (2008): *Základní texty východních náboženství: Ranný indický Buddhismus*. Praha: Argo., s. 8.

⁵⁹ BONDY, Egon (2006): Buddha. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia. s. 184.

⁶⁰ NÁRADA, Mahá Théra (1998): *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia., s. 191-192.

interpretací neznámého (jako v metafyzice) nebo nepřesně známého (jako v etice či politické filozofii).“⁶¹

Rozpravy byly nejdříve předávány ústní formou (Buddha žil asi 563-483 př. K.) a až dlouho poté byl proveden první písemný záznam, který pochází z roku 80 před Kristem.⁶² Buddha se ve svém učení snažil předat věci podstatné pro sebezdokonalení, a tak se jej snažili zachytit i jeho následovníci.

1.4.2 Džátaky

Džátaky jsou buddhistická literární díla naučného charakteru. Vypovídají o dobrých skutečích dřívějších zrození buddhů tzv. bódhisattvů, čili bytostí určených k osvícení.⁶³

1.4.3 Kandžur

Jedná se o posvátné spisy starého buddhismu, mahájány i vadžrajány, které z Indie převzali tibetští mnichové. Díky nim se nám dochovaly „naukové tradice všech epoch indického buddhismu“. Vytvořili z nich soubor textů o 108 svazcích, k nimž připojili ještě Tandžur, který má 225 svazků (Tandžur jsou výkladové díly, učební texty, komentáře atd.).⁶⁴

1.4.4 Kázeňský řád - prátimókša

V této části bych ještě zmínila zákazy a předpisy správného chování, které musí dodržovat mniši a mnišky v buddhistické obci (sangha). Přestože se nejedná doslova o posvátný text, je to soubor více než 227 závazných pravidel etického jednání nebo předpisy týkající se kodexu oblékání mnichů (barva roucha) až po zákaz vodních her. Mezi čtyři hlavní zákazy patří:

1. zdržení se veškerého pohlavního styku
2. mnich si nesmí brát nic, co mu nebylo dáno a nesmí krást
3. nemá záměrně vzít život jakékoli bytosti
4. mnich si nesmí přisuzovat žádné nadlidské postavení⁶⁵

Tato pravidla jsou dále rozdělena podle druhu trestů za jejich nedodržení – od úplného vyloučení ze sanghy, po zpověď před řádově vyšším mnichem. Starší mniši pak také sestavili

⁶¹ NÁRADA, Mahá Théra (1998): *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia., s. 196.

⁶² HLAVINKA, Pavel (2013): *Etika. Přehled filozofických a náboženských koncepcí*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., s. 116.

⁶³ KÜNG H., BECHERT H. (1998): *Křesťanství a buddhismus na cestě k dialogu*. Praha: Vyšehrad., s. 83.

⁶⁴ tamtéž, s. 123.

⁶⁵ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 41.

zvláštní prátimókšový zákon pro mnišky, který obsahoval dvakrát více pravidel než pro mnichy.⁶⁶

⁶⁶ KÜNG H., BECHERT H. (1998): *Křesťanství a buddhismus na cestě k dialogu*. Praha: Vyšehrad., s. 72-73.

2. Buddhistické školy a směry

Buddhismus se časem rozdělil do mnoha škol a směrů. Mezi nejznámější a nejdůležitější patří Mahájána, Théraváda (Hínajána) a Vadžrajána (příloha č. 2 - rozšíření těchto tří směrů je graficky znázorněno na mapě), ke kterým se později připojil Zenbuddhismus.

Neshody uvnitř buddhistické obce vedly ke svolání „druhého buddhistického koncilu ve Vaišáli kolem roku 375 př. n. l.“⁶⁷ Důvodem bylo časté porušování mnišské kázně, spolu s nepřiměřeným bohatstvím klášterů v této oblasti. Na koncilu byly tyto prohřešky zavrhnuty a byla požadována náprava. S tímto rozhodnutím se však někteří mniši neztotožnili a oddělili se od většiny buddhistické obce – to byl počátek vzniku Mahájány.⁶⁸ O definitivním rozdělení buddhistického učení, tedy sanghy se však rozhodlo až na třetím koncilu v Pátaliputře za vlády císaře Ašóky asi 250 let př. Kristem.⁶⁹ Koncil se uskutečnil kvůli projednání pěti pozoruhodných zásad, které vyhlásil ctihodný mnich Mahádéva. Mniši s titulem „arhant (světec, který téměř dosáhl nirvány) smí podlehnout ve spánku hříšným svodům chlípných dcer boha smrti a zmaru Máry, tj. mít poluci, být ještě částečně nevědomý či neuvědomělý, mít jisté pochybnosti, spoléhat cestou k nirváně na pomoc a podporu, používat k duchovnímu soustředění zaříkadla a mantry.“⁷⁰ Pro většinu starších mnichů byly tyto zásady nepřijatelné, a to vedlo k oddělení starší konzervativní tradice sthavirů (théravádisté) od mahásangiků, ze kterých se počátkem našeho letopočtu stali mahájánisté.

Jen díky expanzi buddhistických směrů z Indie do okolních zemí, nedošlo k jeho zániku během muslimských nájezdů kolem roku 1200 n. l. Mniši v Číně a Tibetu uchránili spisy a zvyky Mahájány, na Srí Lance se pak zachovaly posvátné texty a tradice Théravády.⁷¹

2.1 Mahájána (tradice Velkého vozu)

„Hínajána znamená „malé vozidlo“, mahájána „velké vozidlo“ - tím chtěli mahájánisté naznačit, že jejich odpůrci hlásají cestu individualistickou, kdežto oni sami cestu „pro všechny“, za účelem osvobození všech bytostí.“⁷² Tak se Hínajána stala hanlivým označením pro tradici Théravády. Početnější skupinu tvořili mahájánisté, kteří chtěli dále šířit dharmu i mezi laiky.

⁶⁷ MILTNER, Vladimír (2001): *Vznik a vývoj Buddhismu*. Praha: Vyšehrad., s. 167.

⁶⁸ tamtéž, s. 167-168.

⁶⁹ KÜNG, Hans (2006): *Po stopách světových náboženství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CKD)., s. 164.

⁷⁰ MILTNER, Vladimír (2001): *Vznik a vývoj Buddhismu*. Praha: Vyšehrad., s. 170.

⁷¹ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 70.

⁷² BONDY, Egon (2006): *Buddha*. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia., s. 189.

Stoupenci mahájány chtějí dosáhnout stádia nirvány stejně jako hínajánisté. Avšak nejen pro sebe, ale i pro všechny ostatní vnímající bytosti.⁷³ Z toho vyplývá pro tuto tradici typická postava bódhisattvy. Je to člověk, který už dosáhl osvobození a může se odpoutat od tohoto světa. Ale díky svému nekonečnému soucitu s ostatními trpícími volí cestu dalšího znovuzrození na tuto Zem. Snaží se tak pomoci dalším bytostem nalézt pravdu a konečné osvobození. Ideál bódhisattvy hraje také důležitou úlohu v tibetském buddhismu.⁷⁴

Samotná mahájána se dělí na různé školy (například madhjamaka a vidžňánaváda), z nichž se každá zaměřuje na „jiný aspekt buddhismu“. A zároveň je ovlivňována prostřednictvím „společnosti“, která ji praktikuje.⁷⁵

Historický otisk Mahájány v dějinách indické vědy a kultury se nám zachoval v podobě monumentálních klášterů, z nichž se mnohé staly nositeli „vzdělání nejen buddhistické nauky, ale i světské gramatiky, matematiky, lékařství či astronomie“. Mezi velké mistry Mahájány patřili „Nágárdžuna, Árjadéva, Čandrakírti, Asanga, Vasubandhu, Dignága, Dharmakírti“ a další, kteří rozvíjeli tradici a filozofii tohoto směru.⁷⁶

2.2 Théraváda - Hínajána (tradice Malého vozu)

Egon Bondy s Hansem Küngem ve svých knihách shodně popisují rozdíly mezi théravádskou a mahájánskou tradicí buddhismu. Hínajánisté byli konzervativní mniši, kteří chtěli zachovat „učení nejstarších“ (sthavirů) pouze v mnišském kruhu. Jejich nástupci se staly théravádové školy.⁷⁷

Na rozdíl od mahájány je théravádový buddhismus spíše klášterní záležitostí. Jedná se o individuální cestu jednotlivce „ve formě původních Buddhových meditací vzhledu tzv. vipassány.“⁷⁸ Meditace je zaměřena na všímavost vzniku, dočasného bytí a zániku pocitů a myšlenek meditující osoby. Tato všímavost spolu s vytrvalostí směřují k poznání, že

⁷³ BSTAN-'DZIN-RGYA-MTSHO, XIV. (1999): *Úvod do buddhismu*. Praha: DharmaGaia., s. 32.

⁷⁴ HLAVINKA, Pavel (2013): *Etika. Přehled filozofických a náboženských koncepcí*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., s. 118.

⁷⁵ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvětlení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 14.

⁷⁶ MILTNER, Vladimír (2001): *Vznik a vývoj Buddhismu*. Praha: Vyšehrad., s. 169.

⁷⁷ KÜNG, Hans (2006): *Po stopách světových náboženství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CKD)., s. 164.

⁷⁸ HLAVINKA, Pavel (2013): *Etika. Přehled filozofických a náboženských koncepcí*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., s. 119.

„všechny jevy mají charakter nestálosti, neuspokojivosti a neosobnosti“, což meditujícího „vede k očištění mysli a dosažení nirvány.“⁷⁹

V tradičních buddhistických zemích vyznávajících théravádu (Barma, Thajsko, Srí Lanka), je stát, kultura a náboženství v dokonalé jednotě, dochází zde k vzájemné podpoře státu a sanghy.⁸⁰ Přestože je théraváda konzervativnější než mahájána, nabývá stejně jako ona různých podob, v závislosti na společnosti jejích vyznavačů.

Na Srí Lance, v jihovýchodní Asii a Číně se původně praktikovala théravádová i mahájánská tradice. Postupně však théraváda z Tibetu, Číny a Japonska zmizela a mahájána se stala oficiálním náboženstvím na Srí Lance a na pevnině jihovýchodní Asie⁸¹

2.3 Tibetský buddhismus – Vadžrajána (Diamantový vůz)

Název Diamantový vůz získala vadžrajána díky překladu ze sanskrutu – vadžra znamená v češtině nezničitelný předmět nebo také diamant a jána se překládá jako vůz.⁸²

Poprvé se buddhismus v Tibetu objevil již za krále Songcän Gampy (620-649), kdy začaly vznikat první překlady do tibetštiny. Mírný útlum nastal za vlády krále Langdarmy (836-842), který způsobil návrat k původním tibetským naukám - bönismu. K rozkvětu znovu došlo během 11. století především díky silnému vlivu z Indie.⁸³ Tibetský buddhismus vznikal postupně pod vlivem několika indických směrů. Mezi nejvýznamnější školy tibetského buddhismu patří „Ningmapa, Kagjüpa, Sakjapa a Gelugpa.“⁸⁴ Tyto školy vychází z poznatků mahájány, théravády i tantrajány. „Za morální vodítka přijímají pravidla vinaji, která dodržují hlavně stoupenci théravády, zatímco u esoteričtějších cvičení různé hloubky se opírají o metody mahájánových a tantrajánových škol.“⁸⁵

Tantrické učení předávali laikům jednak mniši, ale i ne mnišští mistři tzv. lamové. S tím souvisí lamaistická vláda nad Tibetem. Tato tradice pochází ze 13. století, kdy byl Tibet svěřen mongolským vládcem Číny, do rukou lamy jako místokrále Tibetu.⁸⁶ Od roku 1656

⁷⁹ HLAVINKA, Pavel (2013): *Etika. Přehled filozofických a náboženských koncepcí*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., s. 119.

⁸⁰ KÜNG, Hans (2006): *Po stopách světových náboženství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CKD), s. 165.

⁸¹ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 65-66.

⁸² MILTNER, Vladimír (2002): *Malá encyklopedie Buddhismu*. 2. Vydání. Praha: Libri., s. 252-253.

⁸³ KÜNG H., BECHERT H. (1998): *Křesťanství a buddhismus na cestě k dialogu*. Praha: Vyšehrad., s. 122-123.

⁸⁴ BSTAN-'DZIN-RGYA-MTSHO, XIV. (1999): *Úvod do buddhismu*. Praha: DharmaGaia., s. 20.

⁸⁵ tamtéž, s. 20.

⁸⁶ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 70.

stojí v čele Tibetu dalajlama neboli „oceán moudrosti či lama moře.“⁸⁷ Vadžrajána se odlišuje právě vírou v reinkarnaci lamů (to znamená, že hlavní lama v dané posloupnosti je reinkarnací předchozího hlavního lamy). Jedním z nejposvátnějších míst a zároveň tradičním sídlem dalajlamy je palác Potála v tibetském městě Lhasa (viz příloha č. 3).

Tento směr se vyskytuje především v Tibetu, Nepálu, Bhútánu, Mongolsku, Severní Indii a v současnosti si získává své příznivce také v Severní Americe.⁸⁸

2.4 Zen-buddhismus

Japonský a čínský buddhismus reprezentují dvě sekty: sekta čchan (je známá pod japonským označením „zen“ – škola „rozjímání“) vytvořil ji indický mnich Bódhidharma žijící v Číně. A jako druhá škola ťing-tchu (japonsky „džódó“ neboli škola „čisté země“).⁸⁹

Mnichové zenu zavrhovali studium svatých písem a naopak vybízeli k osobnímu předávání učení „od mysli k mysli“. Tento styl meditačních technik se uchytil především v Japonsku kolem 12. století.⁹⁰ Pod vlivem taoismu mniši v učení zen-buddhismu tvrdili, že k osvícení lze dojít skrze běžné světské činnosti a zařadili manuální práci k povinnostem mnišského života.⁹¹

Zenový buddhismus je typický pro země jako je Japonsko, Čína, Vietnam a Korea, své kořeny ovšem postupně zapouští i v západních zemích, jako je Severní Amerika a Kanada.⁹²

Šíření buddhistických směrů není zdaleka otázkou historie, ani ve dvacátém a jednadvacátém století. Dochází k obrození buddhistických směrů po celém světě, přestože se jedná především o laickou obec. Nárůst laických vyznavačů, které přilákali asijské mniši, je patrná v Indii i Americe. Ke znovuoživení théravadové meditační praxe dochází například v Barmě a Thajsku.⁹³

⁸⁷ BEDŮRFTIG, Friedemann (2011): *Obrazový atlas. Poutní a svatá místa: světová náboženství a jejich poutní místa*. Praha: Knižní klub., s. 284.

⁸⁸ MILTNER, Vladimír (2001): *Vznik a vývoj Buddhismu*. Praha: Vyšehrad., s. 332.

⁸⁹ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 68.

⁹⁰ BEDŮRFTIG, Friedemann (2011): *Obrazový atlas. Poutní a svatá místa: světová náboženství a jejich poutní místa*. Praha: Knižní klub., s. 282-283.

⁹¹ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 68.

⁹² BEDŮRFTIG, Friedemann (2011): *Obrazový atlas. Poutní a svatá místa: světová náboženství a jejich poutní místa*. Praha: Knižní klub., s. 283.

⁹³ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 181.

3. Pojetí člověka v buddhismu

Je buddhismus náboženstvím, filozofií nebo etickým systémem? Ovlivní tato kategorizace buddhisticky zaměřeného člověka? Podle mého názoru zcela určitě ano. Buddhismus není klasickým modelem náboženství, neboť nepředstavuje typický „systém víry a uctívání“, spojený s nadpřirozeným bohem. Buddha totiž nemá moc očistit své následovníky a dopomocť jim tak dokončit jejich cestu osvobození. Představuje pouze podporu svých učedníků na jejich cestě, kterou musí vykonat sami za sebe.⁹⁴ Zde se začíná projevovat pojetí člověka v buddhismu. Nemůže se spoléhat na své vykoupení vyšší mocí, což vede k označení buddhismu spíše jako životní filozofie. Člověk je nucen přijmout odpovědnost za své činy. Jedná ve svém životě sám za sebe a snaží se nebyť lhotejný k osudu ostatních. Přestože buddhisté nemají na prvním místě jakoukoliv podobu boha, nestaví tam paradoxně ani člověka. Stěžejním úkolem je pro buddhisty hledání pravdy a v konečném důsledku oproštění se od vnějších vlivů, spolu se splynutím s harmonickým zákonem vesmíru.

Na druhou stranu buddhisté hledají u Buddha útočiště, i když nespolehají na své vykoupení. Tady můžeme porovnat křesťanský a buddhistický pohled na jejich hlavní autority, tedy Buddhu a Ježíše (který je jedno s Bohem a Duchem svatým). Přestože křesťané na rozdíl od buddhistů u svého Boha hledají kromě útočiště i vykoupení, neznamená to, že pasivně čekají na spásu. Buddhisté i křesťané se snaží na základě své víry dosáhnout osvobození ať už v podobě vstupu do království nebeského či ukončení věčného koloběhu znovuzrození. Když pomíneme křesťanské modlitby a jejich meditační obdobu v buddhismu, objevíme propracované morální zásady, které směřují v obou případech k moudrosti člověka. Přijetím buddhistické nauky se člověk nestává otrokem své víry, nějaké knihy či morálního kodexu. Naopak je zde kladen důraz hlavně na svobodu myšlení, které má vést k racionálnímu porozumění.⁹⁵

Buddhismus člověka na začátku jeho cesty nevidí jako dokonalou bytost, stejně jako křesťanství. Na rozdíl od křesťanství, však člověka provází nejen procesem zdokonalování sebe sama v průběhu života, který bývá ukončen až smrtí a následným objevením nekonečné moudrosti v přítomnosti Boha. Ale tvrdí, že pravé moudrosti a dokonalosti může člověk dosáhnout již za svého života. Z toho pohledu působí buddhismus se svými cíli poněkud neskromně. Opak je však pravdou. Paradoxně hlavními společnými rysy těchto dvou náboženství v pojetí člověka je skromnost, nesobeckost a hledání moudrosti.

⁹⁴ NÁRADA, Mahá Théra (1998): *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia., s. 197.

⁹⁵ tamtéž, s. 197.

Můžeme tedy konstatovat, že člověk je v buddhismu důležitým prvkem. Nejvhodnějším druhem bytosti k ukončení koloběhu převtělování. Nepředčí však samotný proces hledání pravdy a jeho konečný důsledek v dosažení nirvány.

3.1 Člověk jako osobnost v buddhismu

Jak buddhismus chápe termín osobnost? Buddhismus zavrhuje jakoukoliv představu věčné duše, podle něj není. „Osobnost jedincova není v duši, nýbrž v souboru proměnlivých složek bytosti a v jejich proudění (praváha) – a nic z toho není stálé ani setrvalé.“⁹⁶ Zároveň však uznává přenos jedincova vědomí pomocí „jemné mysli“ do dalšího života v koloběhu znovuzrození.⁹⁷

Buddha ve svém učení říká, že „já“ (které je pro člověka jako osobnost stěžejní charakteristikou) je pomíjivé a nedůležité. Termínem „já“ máme na mysli odlišnost člověka jako jednotlivce od skupiny, nikoliv ve smyslu duše (átman). Ze samotného Buddhova vystupování víme, že na sebe zbytečně neupozorňoval. Na prvním místě byla vždy jeho nauka. Přesto se v průběhu staletí vývoje buddhismu chápání jeho osoby změnilo. Nastala personifikace buddhistického učení dharmy na lidové božstvo, a to především v Bengálsku.⁹⁸ Dnes je mu prokazována téměř božská úcta (některé mahájánové školy). A vzývání jeho jména a osoby se stalo pro mnoho buddhistů mantrou, která jim připisuje zásluhy do jejich příštího života.

3.2 Dalajlama XIV.

Má buddhismus v současnosti, kromě přetrvávajícího odkazu Buddhy, nějakou jinou významnou osobu, která jej reprezentuje? Mezi světově nejznámější osobnost buddhismu bychom mohli zařadit představitele tibetského buddhismu „jeho svatost“ Dalajlamu XIV. (viz příloha č. 4). Je nositelem Nobelovy ceny za mír, kterou obdržel v roce 1989 za nenásilný boj proti čínské okupaci v Tibetu.

Vlastní jméno čtrnáctého Dalajlamy je Džampala Ngawanga Lozanga Ješe Tändzina Gjamccho. Narodil se 6. července 1935 ve vesnici Tagccher v tibetské provincii Amdo. Reinkarnaci třináctého Dalajlamy v něm objevili tibetští mniši již dva roky po jeho narození. Ve čtyřech letech se stal nejvyšším duchovním vůdcem tibetských buddhistů (konkrétně školy

⁹⁶ MILTNER, Vladimír (2001): *Vznik a vývoj Buddhismu*. Praha: Vyšehrad., s. 221.

⁹⁷ tamtéž, s. 221.

⁹⁸ KÜNG H., BECHERT H. (1998): *Křesťanství a buddhismus na cestě k dialogu*. Praha: Vyšehrad., s. 122.

Gelugpa).⁹⁹ Funkci světského vůdce Tibetu však přijal až 17. listopadu 1950, tehdy začala čínská vláda usilovat o úplnou nadvládu nad Tibetem. Čína prosazovala zcela odlišnou politiku od tradičního způsobu života Tibeťanů, což vedlo o osm let později ke vzpouře. Ta byla v roce 1959 potlačena a způsobila emigraci asi osmdesáti tisíc Tibeťanů do Indie, Nepálu, Evropy i Spojených států Amerických. Během tohoto povstání se Dalajlama XIV. uchýlil do exilu v indické Dharamsale, kde pobývá dodnes.¹⁰⁰ „Většinu svého života strávil Dalajlama ve vyhnanství a nikdy nepřestal usilovat o svobodu své vlasti. Nejdříve prosazoval nezávislost a později se přiklonil k rozumné autonomii v rámci Číny.“¹⁰¹ Významně se zasloužil o šíření buddhismu do celého světa. Byl prvním dalajlamou, který odcestoval na západ. Mimo jiné také několikrát navštívil Českou republiku. Zároveň během svých cest aktivně upozorňoval a snažil se změnit situaci v Tibetu.

Po dlouholetém úsilí v boji proti čínské nadvládě se v roce 2011 Dalajlama vzdal své politické funkce jako zástupce Tibetu a předal ji do rukou „voleného lídra tibetské exilové vlády Lobsaga Sangaye.“¹⁰² Dalajlama XIV. přesto nadále zůstává v pozici nejvyššího duchovního vůdce. Na otázky o svém nástupci odpovídá nejednoznačně. Jednou z možností je znovuzrození nového dalajlamy v Tibetu, ale i jinde na světě. Stejně tak Dalajlama nepopřel ani možnost, že jeho nové převtělení bude žena. V roce 2014 uvedl, že k dalšímu znovuzrození už možná nedojde a stane se posledním dalajlamou.¹⁰³

⁹⁹ ŠTEFAN, Petr. *Obrazem: Dalajlama slaví 75. Jak se měnil od převtělení dosud?* IDNES.cz: Zprávy [online]. © 1999-2015 [cit. 2015-03-07]. Dostupný z WWW: http://zpravy.idnes.cz/obrazem-dalajlama-slavi-75-jak-se-menil-od-prevteleni-dosud-pmq-/zahranicni.aspx?c=A100702_153027_zahranicni_stf

¹⁰⁰ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 180.

¹⁰¹ ŠTEFAN, Petr. *Obrazem: Dalajlama slaví 75. Jak se měnil od převtělení dosud?* IDNES.cz: Zprávy [online]. © 1999-2015 [cit. 2015-03-07]. Dostupný z WWW: http://zpravy.idnes.cz/obrazem-dalajlama-slavi-75-jak-se-menil-od-prevteleni-dosud-pmq-/zahranicni.aspx?c=A100702_153027_zahranicni_stf

¹⁰² ČESKÁ TISKOVÁ KANCELÁŘ. *Možná jsem poslední, připustil dalajlama*. Novinky.cz [online]. © 2003-2015 [cit. 2015-03-07]. Dostupný z WWW: <http://www.novinky.cz/zahranicni/svet/356585-mozna-jsem-posledni-pripustil-dalajlama.html>

¹⁰³ Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Dalajlama* [online]. © 2015 [cit. 2015-03-07]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Dalajl%C3%A1ma>

4. Etika v buddhismu

4.1 Etika a její definice

Slovo „etika“ pochází z řeckého slova „ethos“, vyjadřuje vztahy mezi lidmi, popisuje jejich postojové charakteristiky, a také jakým způsobem jednají. Ve starověkém Řecku patřila etika do kategorie praktické filozofie, řešila otázky morálky především rozlišováním dobra a zla. Etika tudíž není to samé co morálka, etika se jako filozofická disciplína zabývá „učeným slovem o ní.“¹⁰⁴

Pro buddhisty je však důležitější převedení etických norem do praxe, než etika ve smyslu filozofické disciplíny, jak je zmíněno výše. Etické zásady v buddhismu vznikly jako základní kámen pro dobrou morálku. Přesto je i „morálka jen předběžným stupněm a je prostředkem k cíli, ne však cíl sám o sobě“, nevede k osvobození člověka, což je cílem buddhistů. Ovšem je prvním krokem na této cestě. Buddhisté považují moudrost za vyvrcholení morálky.¹⁰⁵

Pokud hovoříme o etice v buddhismu, vystihuje ji především správné konání spolu s moudrostí. Etické zásady shrnuli buddhisté do svých posvátných textů na základě Buddhových rad a jeho učení. Buddha vytvořil morální kodex a rozdělil etická pravidla pro mnišskou i laickou obec, protože každá tato skupina postupuje ke svému osvobození na jiné úrovni. „Kázeň měla několik stupňů, začínala etikou odříkání, kterou se mohli řídit i laici. Mnichové měli být pro společnost vzorem osvobozující sebekázně“, proto jsou pravidla pro ně přísnější.¹⁰⁶ V buddhistickém kánonu Tripitaka nalezneme jeden ze Tří košů - Koš kázně, který obsahuje základy morálního jednání a povinností buddhistů. Zároveň se buddhisté spoléhají na spravedlivý zákon karmy, který působí sám o sobě. Hovoří o příčině a důsledku, nikoliv o odměnách a trestech.¹⁰⁷ Buddhisté se snaží vymanit z neustálého koloběhu znovuzrození na základě karmy. „Mravní příčina tohoto stěhování duší se podle nich rovná příčině strasti“, která je popisována v ušlechtilé pravdě o vzniku strasti (utrpení).¹⁰⁸ Na

¹⁰⁴ HLAVINKA, Pavel (2013): *Etika. Přehled filozofických a náboženských koncepcí*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., s. 7.

¹⁰⁵ NÁRADA, Mahá Théra (1998): *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia., s. 202.

¹⁰⁶ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 17.

¹⁰⁷ NÁRADA, Mahá Théra (1998): *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia., s. 337.

¹⁰⁸ CARRITHES, Michael (1994): *Buddha*. Praha: Odeon., s. 75.

základě čtvrté ušlechtilé pravdy se potom buddhisté vydávají na Osmidílnou cestu. Ta byla „v kanonických textech rozdělena na tři složky: mravnost, moudrost a meditaci.“¹⁰⁹

Do úvodu o začlenění etiky v buddhismu jistě patří zmínka, že „za dva a půl tisíce let dějin buddhismu nebyla jeho jménem a v jeho prospěch prolita ani kapka krve.“¹¹⁰ Egon Bondy to ve své knize „*Buddha*“ odůvodňuje tím, že mezi etickými normami mají buddhisté na prvním místě zákaz zabíjení živých bytostí. Přesto rovněž připomíná, že se buddhisté účastnili válek svých národů (například v Jižním Vietnamu). Nikdy se však nejednalo o válku vedenou ve jménu buddhismu. Zde se nám nabízí nelichotivé srovnání s křesťanstvím, které utrpělo kvůli válkám proti „nevěřícím“ a „kacířům“.¹¹¹ I když ani v tomto případě, nic není černobílé (např. se křesťané museli bránit tureckým nájezdníkům.). Buddhismus se ve své podstatě nezabývá věcmi, které nevedou k ukončení utrpení a osvícení. Netvrdí, že „podá výklad všech etických a filozofických problémů, které lidstvo zajímají“, přesto se však snaží pomoci lidem pochopit „skutečnou povahu člověka.“¹¹²

4.2 Buddhistické chápání etiky

Buddhismus říká, že „etický čin, je takový čin, kde se zdržíme narušování prožívání či očekávaného štěstí ostatních.“¹¹³ Nejde jen o vnitřní prožívání buddhismu, ale i o vnější projev skrze etické skutky. Víra a činy jsou pro buddhismus stejně důležité. Slovy pana doktora Špínera: „Dokud není víra doprovázena praktickou činností, nejde o náboženství, ale o pouhou teologii.“¹¹⁴ To je další z argumentů, díky kterému můžeme buddhismus označit jako náboženství.

Abychom se dostali k samotnému buddhistickému chápání etiky, je potřeba zohlednit i předchozí etické učení a východiska, ze kterých buddhismus později čerpal. První etickou oporu inkarnačnímu mechanismu, který se nachází i v buddhismu, dal již Jádžňavalkji ve svém vysvětlení skutkové odplaty v učení átmanu. „Morální kvalita lidských skutků se stala hledaným klíčem k poznání a určení zákonitosti znovuzrokování“, toto karmické učení není

¹⁰⁹ CARRITHES, Michael (1994): *Buddha*. Praha: Odeon., s. 78-79.

¹¹⁰ NÁRADA, Mahá Théra (1998): *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia., s. 213.

¹¹¹ BONDY, Egon (2006): *Buddha*. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia., s. 64 – 65.

¹¹² NÁRADA, Mahá Théra (1998): *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia., s. 213.

¹¹³ BSTAN-'DZIN-RGVA-MTSHO, dalajlama XIV. (1999): *Etika pro nové milénium: Jeho svatost Dalajlama*. Praha: Pragma., s. 56-57.

¹¹⁴ ŠPÍNER, Dušan (2006): *Člověk a náboženství*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci., s. 74.

v předbuddhistických upanišadách nikde blíže popsáno. Tento popis nalezneme až u Buddhismu, kde také hraje hlavní roli.¹¹⁵

M. Carrithers ve své knize shodně popisuje, že pro Buddhu nebyly důležité podrobnosti převtělování, ale zejména jeho princip. Zdůrazňoval, že lidské jednání má mravní důsledky, které jsou pro člověka nevyhnutelné. Ty se poté projeví v tomto či dalším životě. V Buddhově učení existuje neosobní mravní příčinnost, které podléhají všichni bez rozdílu.¹¹⁶ „Buddhistická etika je tedy součástí učení o vysvobození a nemá účel sama o sobě, není ani ospravedlněním praxe, a už vůbec ne uskutečňováním nějakého božího příkazu, jako třeba etika Starého zákona. Spočívá na radách, které dal Buddha svým stoupencům. Je to čirá etika smýšlení; nezáleží na činu, k němuž se dospěje při realizaci, nýbrž na duševním postoji, který je jejím základem a projevuje se v ní. Kdo považuje omylem provaz za hada a uhodí do něj, aby ho zabil, provinil se zabitím.“¹¹⁷

Buddhisté se snaží dosáhnout osvícení především cestou nesobeckosti, která jim má otevřít cestu k všeobjímajícímu soucitu. Podobně je tomu u křesťanů, kteří se snaží projevat bezpodmínečnou nesobeckou lásku k bližnímu. „Mravní čistota má vést k míru, jasné myslí a vlastnostem napomáhajícím meditaci. Skrze meditaci poté člověk vstupuje do stavu nesobeckosti.“¹¹⁸

Buddha se stal symbolem soucitu a tolerance, nevnucoval stoupencům svého učení příkazy, ale přinášel doporučení. Buddhisté tedy na rozdíl od křesťanů „nedodržují přikázání, ale způsoby kázně (sikkhápada), které přijímají sami od sebe.“¹¹⁹ Buddhisté rozlišují 4 druhy skutků: eticky dobré a špatné skutky, skutky, které nejsou ani dobré ani špatné a nakonec skutky, které vedou k ukončení všech dalších skutků.¹²⁰ Dobré skutky posilují charakter, především úcta a služba mnichům je obzvláště ceněna na cestě za osvobozením se od utrpení.¹²¹

Kritérium morálky v buddhismu je založeno na tom, zda chování člověka vede k jeho vlastní škodě, k poškození druhé osoby (zvířata nevyjímaje) či obou. V takovém případě se

¹¹⁵ BONDY, Egon (2006): *Buddha*. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia., s. 45.

¹¹⁶ CARRITHES, Michael (1994): *Buddha*. Praha: Odeon., s. 61.

¹¹⁷ KÜNG H., BECHERT H. (1998): *Křesťanství a buddhismus na cestě k dialogu*. Praha: Vyšehrad., s. 33.

¹¹⁸ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 18.

¹¹⁹ NÁRADA, Mahá Théra (1998): *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia., s. 215.

¹²⁰ tamtéž, s. 203.

¹²¹ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 19.

jedná o špatný čin, který vede k utrpení. V opačném případě, pokud takový skutek přinese dobro oběma, povede ke štěstí. Proto by měl být neustále opakován.¹²² Už v nejstarším buddhismu tedy byla zřejmá posloupnost kroků, jež mají vést k osvícení. Přes dobré skutky se člověk propracuje k mravnosti, a ta nakonec vede k meditaci, skrze niž dojde nirvány.¹²³ V návaznosti na etiku je třeba zmínit také důležitost myšlenkového rozhodnutí v právním systému buddhismu. Svět je podle Buddha veden myslí. Tudíž se považují za přestupek pouze záměrné činy, naopak nezáměrné činy uskutečněné pod nátlakem, ve spánku nebo v šílenství nikoli.¹²⁴

Buddha vnesl do svého učení zejména myšlenku „vyšší mravnosti a bratrství veškeré lidské rasy“ bez ohledu na barvu pleti či příslušnosti k určité kastě. Tím odsoudil „ponižující kastovní systém“ a zajistil tak přitažlivost a pravdivost buddhistického učení a etiky pro mnohé generace.¹²⁵

Ve své etice se buddhismus zaměřuje na porozumění, které propojuje všechny morální zásady buddhismu. Nenásilí, jež vede k úctě k životu všech živých bytostí, stejně tak umění naslouchat vyznání jiných lidí. Buddhismus si získal mnoho stoupenců také díky tomu, že neodsuzuje žádné náboženství a je vždy otevřen dialogu.

Buddhistické učení je založeno na lásce a rozumu, a možná právě díky tomu získávají etické zásady buddhismu univerzální rozměry.

4.3 Pokus o srovnání buddhistického a křesťanského pohledu na etiku

První mravní zásadou je neubližovat ostatním, jak lidem, tak živočichům nebo rostlinám. Tady ve své etice buddhisté podle Arthura Schopenhauera zacházejí ještě dále než křesťané, jelikož ti neberou ohled na zvířata. Podle Dalajlámy a v souladu s buddhistickým učением je „etika nutná jako prostředek k zajištění toho, abychom neublížili ostatním.“¹²⁶ Přesto i buddhisté uznávají, že člověk jako jediný si dokáže uvědomit potřebu svého osvobození a vydat se tak na nelehkou cestu, která k němu vede. Toto etické chování má mít dlouhodobý vliv na jednajícího (ať už v pozitivním či negativním smyslu v závislosti na správném

¹²² NÁRADA, Mahá Théra (1998): *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia., s. 204.

¹²³ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 19.

¹²⁴ CARRITHES, Michael (1994): *Buddha*. Praha: Odeon., s. 74.

¹²⁵ NÁRADA, Mahá Théra (1998): *Buddha a jeho učení*. Olomouc: Votobia., s. 216-217.

¹²⁶ BSTAN-'DZIN-RGVA-MTSHO, dalajlama XIV. (1999): *Etika pro nové milénium: Jeho svatost Dalajlama*. Praha: Pragma., s. 58.

dodržování etických pravidel, a také v souvislosti s nesobečností při tomto etickém jednání). „Buddhisté spatřují hlavní cíle mravního chování v ovládnutí svých smyslů a tužeb. K tomu je vedou čtyři duševní postoje: dobrota, soucit, přátelskost a lhostejnost.“¹²⁷ Mravní chování má v buddhismu různé podoby, jinými pravidly se řídí mniši a mnišky, jinými laici. Přesto Buddha ustanovil pět základních pravidel, která jsou pro všechny společná: „nezabíjet, nekrást, vyvarovat se sexuálních výstřelků, nelhat a nepoužívat omamných prostředků.“¹²⁸ Tady můžeme spatřovat jistou podobnost s křesťanstvím, islámem i židovskou tradicí. Vyjma omamných látek, hovořil o takovýchto etických zásadách i Ježíš. Na rozdíl od něj však Buddha neustanovil žádná pravidla týkající se manželství ani víry v jednoho pravého Boha (respektive svou osobu či jiné božské bytosti). Vyznání „Utíkám se k Buddhovi“, bylo připojeno až po Buddhově smrti, nezávisle na jeho vůli.

Křesťanství i Buddhismus spojuje nesobečnost v chování a jednání. Oba kladou důraz „na rozum a lidskou poznávací schopnost“, která jim má pomoci konat správně a ve prospěch druhých. Buddha i Ježíš spatřovali hlavní problém v egocentrismu člověka, oba usilovali o oproštění se od této skutečnosti.

„Sám Buddha se nepovažoval za jednorázový historický zjev jako Ježíš. Rozhodně neučil, že lidstvo může dojít spásy jen skrze něho.“¹²⁹ V buddhismu také neexistuje Bůh, tak jej známe v křesťanství. Přesto kdybychom chtěli najít podobný princip v buddhismu, zvolili bychom asi pojem dharma. Dharma totiž „označuje nejvyšší princip, jaký buddhismus zná. Je to řád, zákonitost, v níž probíhá dění ve světě; je to Buddhovo učení, shodné s tímto zákonem; je to však také každý individuální existenční element, z něhož se skládá svět.“¹³⁰

Každé náboženství či morální vyznání člověka má svá specifika, a tím jej činí jedinečnými. Přesto vždy najdeme jisté podobnosti, čímž vzniká prostor pro dialog mezi nimi. Podle pana doktora Špinera je dialog osobní, srdečný, intimní a realistický způsob, jak spolu vycházet. „Mír mezi náboženstvími neznamená vznik nějakého všeobecného náboženství, ale snahu naučit se porozumět řeči svých sousedů“¹³¹ Konkrétně buddhismus nesdílí jisté podobnosti ve svých základních etických požadavcích jen s křesťanstvím, ale i s mnoha dalšími náboženstvími. Požadavky „nezabíjet, nelhat, nekrást a zdržovat se sexuální

¹²⁷ KÜNG H., BECHERT H. (1998): *Křesťanství a buddhismus na cestě k dialogu*. Praha: Vyšehrad., s. 33.

¹²⁸ tamtéž, s. 34.

¹²⁹ tamtéž, s. 26.

¹³⁰ tamtéž, s. 39.

¹³¹ ŠPINER, Dušan (2006): *Člověk a náboženství*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci., s. 94.

nevázanosti“ se staly elementárními požadavky společného světového étosu. Nejspíš proto „prohlášení světového étosu jako první podepsal dalajláma v Parlamentu světových náboženství v Chicagu roku 1993.“¹³² A to svědčí o společném významu všech náboženství, který ve své holé podobě usiluje o snahu člověka žít dobře a spokojeně svůj život pomocí etického jednání a soucitu.

¹³² KÜNG, Hans (2006): *Po stopách světových náboženství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CKD), s. 161.

5. Buddhismus z hlediska geografického

Michael Carrithers o buddhismu říká, že je snášenlivý, kosmopolitní a přenosný, proto byl schopen reagovat na okolnosti, které nemohl nijak řídit.¹³³ Neměl tak velké ambice jako křesťanství a islám, tedy šířit svou nauku za každou cenu. Díky tomu se asi lépe přizpůsoboval a přetvořil kultury a náboženství, se kterými přišel do styku. Dnes má buddhismus asi 550 mil. vyznavačů a je rozšířen po celém světě (viz příloha č. 5).¹³⁴

5.1 Šíření buddhismu

Vznikalo proto množství směrů a škol, ty však sdílely společný ryzí základ buddhistické nauky a sjednocovaly se pod záštitou zvanou Buddhismus. Podle toho, jak to Buddha svým žákům uložil, se vydali do světa a kázali dharmu „ku prospěchu mnohých“.¹³⁵ Na mapě (viz příloha č. 2 – mapa šíření buddhismu) můžeme vidět, že se Buddhismus ze svého místa zrodu, tedy severní Indie, šířil 3 hlavními směry:

- ❖ jižním směrem
- ❖ severovýchodním směrem
- ❖ západním směrem

Na mapě je dále barevně zobrazeno rozšíření tří hlavních odvětví buddhismu: theravády, mahájány a vadžrajány. Podrobně je šíření buddhismu do okolních zemí popsáno níže.

Buddhismus se změnil z „elitního náboženství prvotní obce v masové náboženství buddhistických států s rozvinutým kultem, rity a ceremoniály.“¹³⁶ Ohromující je, že stačilo pouze 150 let, aby buddhismus dosáhl přídomku „světové náboženství“.¹³⁷ Expanze buddhismu byla nevyhnutelná a je spojena s císařem jménem Ašóka (268-233 př. Kristem), ten vytvořil říši v dnešní Indii a postupně dobyl celý subkontinent. Hans Küng i Vincenz Lesný se ve svých knihách shodují, že Ašóka dal první impulz k zakládání buddhistických misí ve světě. Posílal učence do sousedních zemí šířit buddhistickou nauku. V Ašókově snaze o začlenění buddhismu ke státnímu zřízení pokračoval i jeho syn Mahinda, který

¹³³ CARRITHES, Michael (1994): *Buddha*. Praha: Odeon., s. 87.

¹³⁴ PEW RESEARCH CENTRE. *Buddhists: The global religious landscape: Religion and Public life*. Pewforum.org [online]. © 2015 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z WWW: <http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-buddhist/>.

¹³⁵ LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 62.

¹³⁶ KÜNG, Hans (2006): *Po stopách světových náboženství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CKD)., s. 162.

¹³⁷ KÜNG H., BECHERT H. (1998): *Křesťanství a buddhismus na cestě k dialogu*. Praha: Vyšehrad., s. 79.

přenesl buddhismus na Srí Lanku, zde se stal národním náboženstvím Sinhálců.¹³⁸ „Asi v téže době se dostali první buddhisté až do „Zlaté země“ (Suvarnabhúmi), tj. do pobřežních oblastí dnešní Barmy“. Dále byli misionáři vysíláni i do západních zemí. Rozšíření buddhistické nauky také pomohly překlady do aramejštiny a řečtiny. Co se týká dnešní doby, „Théravádový buddhismus je náboženstvím většiny Sinhálců na Srí Lance, Barmánců, Thajců, Laosanů a Khmérů. V Thajsku zůstal buddhismus státním náboženstvím.“¹³⁹

Kolem roku 250 př. Kristem se již učení theravády dostává na Srí Lanku, a poté do oblastí jihovýchodní Asie. Vlivem muslimských invazí a úpadku zbohatlých klášterů se v 11. století přesouvá centrum buddhistické tradice na Srí Lanku. Odtud se buddhismus šířil do Barmy, Thajska, Kambodže a Laosu až po Indonésii.¹⁴⁰

Dalším směrem, kterým se buddhismus začal šířit, byla „hedvábná stezka“, a už v 1. století po Kristu se uchytil ve střední Asii a Číně. Do Koreje se buddhismus dostal ve 4. století, odkud se v 6. století rozšířil do Japonska. Převážně se jednalo o mahájánovou formu buddhismu, na rozdíl od oblastí jihovýchodní Asie, kde se uchytila théravádová tradice. Až později v 7. a 8. století se buddhismus dostal také do Tibetu.¹⁴¹

„V moderní době se všechny tradice dostaly na západ do Evropy a Severní Ameriky, kde vzkvétají a postupně získávají stále západnější charakter.“¹⁴²

Po celé Asii byl „buddhismus vítán jako náboženství vyšší civilizace“, vyjma Číny. Pro Srí Lanku, Jihovýchodní Asii a Tibet symbolizovala vyšší civilizaci, indická civilizace, pro Koreu, Vietnam a Japonsko to byla čínská civilizace. „Buddhismus se přizpůsoboval místním náboženstvím, kultům duchů v jihovýchodní Asii a Tibetu, konfucianismu a taoismu v Číně a šintoismu v Japonsku.“¹⁴³

Kolem 11. století získal buddhismus oficiální uznání v Barmě. Poté ve 13. století v Thajsku a od 14. století v Kambodži a Laosu.¹⁴⁴

¹³⁸ KÜNG H., BECHERT H. (1998): *Křesťanství a buddhismus na cestě k dialogu*. Praha: Vyšehrad., s. 79.

¹³⁹ tamtéž, s. 79-80.

¹⁴⁰ KÜNG, Hans (2006): *Po stopách světových náboženství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CKD), s. 165.

¹⁴¹ tamtéž, s. 166.

¹⁴² LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor., s. 26.

¹⁴³ tamtéž, s. 64-65.

¹⁴⁴ tamtéž, s. 66.

5.2 Buddhismus v České republice

Buddhismus se v menší míře uchytil také v České republice. Jeho zástupci pochází především z vietnamské menšiny, ale i českých obyvatel a jeho popularita roste.

V roce 2010 se podle výzkumu, který prováděla organizace Pew Research centre, v České republice přihlásilo k buddhismu méně než 0,1 % z celkového počtu 9 930 tisíc obyvatel (pro srovnání také uvádím počet lidí hlásících se ke křesťanské víře – 23,3 %). Zatímco v zemi odkud buddhismus pochází, Indii, byl výsledek 0,8 % (počet zastoupení křesťanů byl 2,5 %). Nejvyšší zastoupení buddhistů bylo uvedeno ve státě Kambodža, a to 96,9 % (kde se ke křesťanské víře hlásí 0,4 % obyvatel).¹⁴⁵ Záznamy statistického úřadu z roku 2011 uvádí, že v České republice je 3 484 lidí hlásících se k buddhismu Diamantové cesty linie Karma Kagjü.¹⁴⁶

Vznik společnosti Buddhismu Diamantové linie Karma Kagjü se v Česku datuje od roku 1994, původně pod záštitou občanského sdružení Společnost Diamantové cesty. V roce 2007 již vystupuje jako registrovaná náboženská společnost pod současným názvem a řadí se po bok více než 600 dalších center Diamantového buddhismu na celém světě. Jedná se o jednu ze čtyř hlavních škol tibetského buddhismu, která klade důraz na meditaci a ústní předávání své nauky. Nyní tuto společnost duchovně vede na mezinárodní úrovni 17. Karmapa Thinle Thaje Dordže (narozen v Tibetu r. 1983), spolu s lamou Ole Nydahlem (dánský buddhistický učitel), který ji vede po praktické stránce. V současnosti mají buddhistická centra u nás 13 laických učitelů buddhismu, kteří přednáší po celé zemi (pro rok 2015 je aktuální počet těchto center v ČR 49).¹⁴⁷

¹⁴⁵ PEW RESEARCH CENTRE. Buddhists: The global religious landscape: *Religion and Public life*. Pewforum.org [online]. © 2015 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z WWW:

<http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-buddhist/>

¹⁴⁶ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011: Tab. 11 Obyvatelstvo podle náboženské víry a podle pohlaví a národnosti*. czso.cz [online]. © 2003-2015

[cit. 2015-03-07]. Dostupný z WWW: http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/kapitola/24000-13-n_2013-030101

¹⁴⁷ BUDDHISMUS DIAMANTOVÉ CESTY Linie Karma Kagjü. *O nás*. bdc.cz [online]. © 2015 [cit. 2015-03-07]. Dostupný z WWW: <http://bdc.cz/o-nas/>

6. Využití tématu ve výuce OV a ZSV

Téma mé bakalářské práce považuji za obšírné a dobře využitelné z hlediska předmětu Občanské výchovy, který je vyučován na druhém stupni základních škol, tak i předmětu Základy společenských věd na středních školách. Na druhém stupni jsou děti seznamovány s existencí světových náboženství celkově. A je zde určitě místo i pro zmínku o buddhismu, například ve srovnání s křesťanskou naukou apod. Žáci by se měli poutavou formou seznámit se světovými náboženstvími a získat tak základy pro rozšíření jejich znalostí na střední škole. Na středních školách je náplní výuky Základů společenských věd: psychologie, sociologie, politologie, logika, filozofie, právo a náboženství. S rostoucí mírou ateismu v našem státě, podle mého názoru dochází k poklesu morálního chování. Přestože toto není přímo úměrné jakémukoliv náboženství (morálně se může chovat i člověk nevěřící), má to jistý vliv na chování lidí. Proto je podle mě vhodné na středních školách učit o světových náboženstvích nejen z hlediska religionistiky, ale také filozofie a etiky. A právě buddhismus je k takovéto formě výuky v předmětu Základy společenských věd vhodný. Výuka v této podobě nemá za cíl žáky nabádat k vyznávání jakéhokoliv náboženství, ale má je seznámit s významem morálky a vlivu náboženství v dnešní multikulturní společnosti.

6.1 Propojení geografických a společenských poznatků ve výuce

Tuto kapitolu jsem do své práce zařadila ze zjevného důvodu, chtěla jsem zdůraznit propojení společenských věd a geografických disciplín. Uplatnění této provázanosti ve výuce je podle mě důležité a přínosné jak pro učitele, tak žáky. Jakýkoliv jev (konkrétně událost, myšlenka nebo postava) je spojený se společenskou problematikou, která je vázaná na místo, kde vznikla. Je ovlivněna kulturním i geografickým prostředím svého vzniku či působení. Tak jsou světová náboženství spjata s místem svého zrodu a působení. Právě proto jsem považovala za vhodné v hodině zeměpisu mluvit se žáky o buddhismu a jiných náboženstvích. V rámci předmětu Praxe v edukačním procesu jsem si do této hodiny připravila pro žáky 9. třídy téma „Světová náboženství“. Ve svém výkladu jsem se snažila propojit všechny didaktické zásady. Počínaje komplexností výkladu a názorností konče.

6.1.1 Průběh výuky modelové hodiny

Cílem hodiny bylo propojit u žáků zeměpisné znalosti se základy povědomí o principech fungování a společenskou problematiku jak buddhismu, tak dalších náboženství. Pan Mgr. Gazdík, který byl mým průvodním učitelem v praxi, mi dovolil

vytvořit hodinu podle mých představ. Byl přítomný na této modelové hodině a následně mi pomohl s reflexí průběhu dané hodiny. V rámci didaktické transformace byla náplň vyučovací hodiny stanovena tak, aby zapadala do studijního plánu žáků a byla přiměřeně obtížná. A to jak z hlediska míry pozornosti žáka, tak přiměřeného množství informací podaných ve výuce. Výklad byl doprovázen demonstrační učební pomůckou, tedy prezentací (MS PowerPoint) na interaktivní tabuli ve snaze co nejvíce žáky zapojit. Frontální úlohu v práci se žáky plnil mimo jiné pracovní list, který byl vytvořen v návaznosti na výklad. Byl pojat tak, aby žáky motivoval a pomohl jim lépe si osvojit a zapamatovat nově nabyté vědomosti (pracovní list je uveden v příloze č. 6). Na vyplnění pracovního listu měli žáci 15 minut. Výuky se zúčastnilo 25 žáků z toho 8 děvčat a 17 chlapců. Všichni pracovní list vyplnili a odevzdali ke kontrole. Na závěr hodiny žáci dostali tematické záložky s vyobrazení Dalajlamy XIV. a jeho citátem. Snahou bylo vytvořit ze záložky didaktickou pomůcku, která by žákům pomohla zapamatovat si jednoho ze současných představitelů buddhismu. Také citát byl vybrán se záměrem výchovně působit na žáky nenásilnou formou v duchu buddhistické nauky o etice, která však platí bez ohledu na náboženské vyznání. Citát, který byl použit: „Pamatujte na úctu k sobě, úctu k druhým a odpovědnost za vaše chování“ (Dalajlama XIV.).

6.1.2 Struktura pracovního listu

Pracovní list je tvořen osmi úkoly a dvěma doplňujícími otázkami. Všechny úkoly jsou sestaveny tak, aby žáky vedly k pozornému čtení zadání a zároveň byly různorodé. Tento list byl vytvořen v aplikaci MS Word a je doplněn obrázky mé vlastní tvorby a dále symboly, jejichž zdrojem je kniha „Znaky a symboly“, citovaná na zadní straně pracovního listu.

1. V prvním úkolu mají žáci seřadit světová náboženství od největšího po nejmenší pomocí čísel. Tuto informaci žáci získali hned na začátku hodiny, kdy jsme společně tento žebříček sestavili. Dále pak byli žáci pomocí prezentace seznamováni s jednotlivými náboženstvími v tomto pořadí.
 - ❖ Při vyhodnocování pracovních listů jsem zjistila, že tento úkol nedělal žákům větší problém. Bezchybně jej zvládlo 21 žáků z 25.
2. Druhý úkol spočíval v přiřazení symbolu reprezentujícího dané náboženství. Tato informace byla na začátku popisu každého náboženství zdůrazněna a ve stejné grafické podobě znázorněna v prezentaci. Snahou bylo zjistit, jak žáci dávali pozor a jak dobře jsou symboly zapamatovatelné.

- ❖ Tento úkol byl pro žáky při jeho řešení druhým nejobtížnějším. Nejčastější chybou byla záměna symbolů pro buddhismus a hinduismus. Správně však odpověděla více než polovina žáků.
3. Třetím úkolem bylo pomocí čar spojit osobnost s náboženstvím, kterou představuje. Celý metodický list je tvořen tak, aby později sloužil jako zjednodušený zápis s podstatnými informacemi pro žáky. List si mohou založit do sešitu a později se k němu kdykoli vrátit.
 - ❖ Tento poměrně jednoduchý úkol zvládli žáci dobře. Chybu udělali pouze dva žáci. První žák správně spojil pouze jednu dvojici ze šesti. Druhý potom 4 dvojice ze šesti.
 4. Čtvrtý úkol má formou příkladu vysvětlit žákům definice monoteismu, polyteismu a ateismu. Tyto tři pojmy jsem začlenila hned do úvodu hodiny, ještě před samotnou prezentací (Pro zdůraznění a vysvětlení pojmů jsem vytvořila schéma na tabuli). To proto, aby si žáci během prezentace mohli určitá náboženství přiřadit k monoteismu nebo polyteismu.
 - ❖ Při vyhodnocení jsem zjistila, že žáci pojmy správně pochopili a jejich odpovědi byly tudíž bezchybné.
 5. Pátý úkol měl vyzkoušet pozornost žáků při čtení zadání, a také prověřit jejich vědomosti o křesťanství. Úkolem bylo vybrat odpověď, která není správná.
 - ❖ Tuto odpověď měli všichni žáci dobře.
 6. V šestém úkolu měli žáci naopak vybrat správnou odpověď ze tří možností. Úkol byl zaměřen na buddhismus, kde a kdy vznikl.
 - ❖ Tento úkol řadím také mezi úspěšně řešené – chybně odpověděli pouze tři žáci z 25.
 7. Sedmým úkolem bylo zaznačit na mapě světa místo vzniku buddhismu a křesťanství - pomocí písmen odpovídajících danému náboženství.
 - ❖ Jak se ukázalo, byl to pro žáky nejtěžší úkol. Většina správných odpovědí se týkala buddhismu – žáci jej zaznačili do Indie. Zatímco křesťanství mylně zaznamenávali do Itálie. Z toho jsem vyvodila, že si dali do spojitosti v současnosti více medializovaný středobod křesťanství – a to Vatikán v čele s papežem Františkem. Při zpětném vyhodnocování většina žáků pochopila, jak označit místa pomocí písmen. Stalo se však, že dva žáci zcela nepochopili zadání. Jeden z nich začal vykreslovat mapu, na základě toho, kde se podle něj tato náboženství vyskytují. A druhý označoval výskyt náboženství obdobně,

ale pomocí písmen. Tuto chybu připisují nepozornosti při čtení, protože žádný z žáků není veden jako žák se specifickými poruchami učení nebo jiným znevýhodněním. Správně odpovědělo 9 žáků, polovinu úkolu splnilo 10 žáků a 6 žáků odpovědělo špatně.

8. V osmém úkolu žáci dostali otázku, které náboženství je nejvíce zaujalo a proč. Tato otázka pro mě byla asi nejpodnětnější a nejzajímavější.

❖ Překvapilo mě, že žáky zaujal především buddhismus a konfucianismus. Z jejich odpovědí vyplynulo, že je tomu tak proto, že nechápou boha v křesťanském slova smyslu a přesto mají velmi propracovaný etický systém. Několik odpovědí také vyzdvihovalo buddhismus kvůli možnosti reinkarnace. Rovněž několik žáků uvedlo křesťanství, a jako důvod uvedli, že jsou k němu „vedení od malička“ nebo jsou křesťané.

9. Poslední dvě otázky pro mě jako budoucí učitelku byly velmi důležité z hlediska zpětné vazby od žáků. Tázala jsem se na obtížnost tohoto pracovního listu, a zda se dozvěděli něco nového (Žáci vybírali odpověď z možností ANO/NE).

❖ Všichni žáci odpověděli, že se dozvěděli něco nového. Pracovní list považovali za obtížný pouze 3 žáci z 25 dotazovaných.

Pozitivní ohlas na zpracování pracovního listu mě potěšil a vzhledem k náročnosti některých otázek konstatuji, že si žáci vedli velmi dobře. Musím ovšem zmínit, že se objevil i případ, kdy si žák špatně přečetl zadání, popřípadě ho plně nepochopil. Avšak v poměru správně vyplněných pracovních listů, tento výsledek připisuji buď chvilkové nepozornosti žáka, nebo jeho nezájmu o dané téma.

V tabulce č. 1 uvádím vyhodnocení pracovního listu na základě správných a chybných odpovědí. Úkol číslo 8 znázorňuji jen jako název náboženství, které žáci upřednostnili. Do tabulky jsem také zahrnula odpovědi na dvě doplňující otázky týkající se samotného pracovního listu.

Tab. 1 *Vyhodnocení pracovního listu pro žáky 9. Tříd, 2014*

Počet žáků	Úkoly (počet chyb)							Otázky (ANO/NE)		
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	1.	2.
1.	0	3	5	0	0	0	2	Buddhismus	ANO	ANO
2.	0	0	0	0	0	0	1	Buddhismus	ANO	ANO
3.	0	0	0	0	0	0	0	Buddhismus	ANO	ANO
4.	0	2	0	0	0	0	1	Buddhismus	ANO	ANO
5.	0	2	0	0	0	1	1	Křesťanství	ANO	ANO
6.	0	0	0	0	0	0	2	Buddhismus, Konfucianismus	NE	ANO
7.	0	0	0	0	0	0	2	Taoismus, Konfucianismus	NE	ANO
8.	0	3	0	0	0	0	2	-	ANO	ANO
9.	4	0	0	0	0	0	0	Buddhismus	ANO	ANO
10.	0	3	0	0	0	0	1	Křesťanství	ANO	ANO
11.	0	0	0	0	0	0	0	-	NE	ANO
12.	0	0	0	0	0	0	1	Hinduismus	ANO	ANO
13.	0	0	0	0	0	0	0	Hinduismus	ANO	ANO
14.	2	2	0	0	0	1	2	Buddhismus	ANO	ANO
15.	0	1	0	0	0	0	0	Judaismus, Islám	ANO	ANO
16.	2	4	0	0	0	0	2	Křesťanství	ANO	ANO
17.	0	0	0	0	0	0	0	Křesťanství	ANO	ANO
18.	0	0	0	0	0	1	1	Buddhismus	ANO	ANO
19.	0	0	2	0	0	0	1	Křesťanství	ANO	ANO
20.	0	0	0	0	0	0	0	Buddhismus, Konfucianismus	ANO	ANO
21.	0	2	0	0	0	0	0	Konfucianismus	ANO	ANO
22.	0	0	0	0	0	0	0	Buddhismus, Konfucianismus	ANO	ANO
23.	0	0	0	0	0	0	1	Křesťanství	ANO	ANO
24.	0	4	0	0	0	0	1	-	ANO	ANO
25.	2	0	0	0	0	0	1	Buddhismus	ANO	ANO

Zdroj: vlastní šetření, 2014

Závěr

Tato bakalářská práce pojednává o buddhismu, jednom z šesti největších náboženství světa (vedle křesťanství, hinduismu, islámu, konfucianismu a taoismu). Jejím cílem bylo seznámit čtenáře s pojetím člověka a etiky v buddhismu. V teoretické části bylo snahou přehledně shrnout poznatky dosavadního bádání o tomto tématu na základě analýzy a zpracování dostupných pramenů. Praktickou část jsem pojala formou příkladu využití tohoto tématu v hodinách občanské nauky nebo zeměpisu a vyhodnocení pracovních listů z této modelové hodiny.

Na začátku práce bylo mým cílem popsat historii vzniku a vývoje buddhistické nauky. Poté v krátkosti nastínit život jejího zakladatele zvaného Buddha. Pro pochopení výkladu etiky a buddhistických mravních zásad jsem v této práci popsala základní myšlenky a principy fungování buddhismu. S čímž souvisí posvátné spisy a také první záznamy etických pravidel buddhistického učení. Následující kapitola pojednává o pojetí člověka v buddhismu. Zde bylo mým cílem vysvětlit, jak buddhismus chápe člověka jako živou bytost a jakou jí ve své nauce připisuje důležitost. Dále jsem popsala termín osobnosti a jednoho z nejznámějších představitelů buddhismu na světě – Dalajlámy XIV. Důležitou část mé práce tvoří úvaha o etice v buddhismu. Cílem bylo charakterizovat ji podle obecně přijímaných definic, a poté vysvětlit buddhistický přístup k etice. Zároveň jsem se snažila určit, jaké místo má etika v dnešním světě a jak chápání morálky ovlivnilo samotný buddhismus. Protože jsem křesťanka, zahrnuje do této práce také srovnání mezi křesťanským a buddhistickým výkladem morálního jednání. Dalším cílem bylo popsat geografické rozšíření buddhistických směrů z Indie do světa a uvést počet vyznavačů buddhismu, včetně zanesení těchto údajů do map. Jaký prostor mají světová náboženství a především buddhismus ve výuce zeměpisu, ZSV a OV jsem popsala v poslední kapitole. Popsala jsem zde také, jak se témata těchto předmětů prolínají a proč je nezbytné poskytnout žákům informace o světových náboženstvích hlavně v dnešní multikulturní společnosti. Navštívila jsem Základní školu Josefa Bublíka v Bánově, kde jsem vedla hodinu zeměpisu pro žáky 9. třídy. Díky jejich spolupráci jsem mohla zdárně vyhodnotit pracovní listy k tématu hodiny a potvrdit tak svou teorii o využití informací obsažených v této bakalářské práci v edukačním procesu.

Závěrem bych ráda zmínila, že tvorba této práce rozšířila mé znalosti nejen o buddhismu, ale také o morálním jednání. A to nejen z teoretického, ale i praktického využití. Na základě výše popsaných výsledků byly z mého pohledu cíle práce naplněny.

Prameny a literatura:

BEDÜRFTIG, Friedemann (2011): *Obrazový atlas. Poutní a svatá místa: světová náboženství a jejich poutní místa*. Vyd. 1. Praha: Knižní klub. 304 s. Universum. ISBN 978-80-242-2984-3.

BONDY, Egon (2006): *Buddha*. 3. Vydání. Praha: DharmaGaia. 256 s. ISBN 80-86685-62-4.

BSTAN-'DZIN-RGYA-MTSHO, XIV. (1999): *Úvod do buddhismu*. Praha: DharmaGaia. 89 s. Mangalam. ISBN 80-85905-29-9.

BSTAN-'DZIN-RGVA-MTSHO, dalajlama XIV. (1999): *Etika pro nové milénium: Jeho svatost Dalajlama*. 1. vydání. Praha: Pragma. 199 s. ISBN 80-7205-788-X.

CARRITHES, Michael (1994): *Buddha*. 1. Vydání. Praha: Odeon. 106 s. ISBN 80-207-0495-7.

CONZE, Edward (1997): *Stručné dějiny Buddhismu*. 1. Vydání. Brno: Jota. 239 s. ISBN 80-7217-0023.

HLAVINKA, Pavel (2013): *Etika. Přehled filozofických a náboženských koncepcí*. 1. Vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 146 s. ISBN 978-80-87382-40-0.

KÜNG, Hans (2006): *Po stopách světových náboženství*. 1. Vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CKD). 306 s. ISBN 80-7325-059-4.

KÜNG H., BECHERT H. (1998): *Křesťanství a buddhismus na cestě k dialogu*. 1. Vydání. Praha: Vyšehrad. 224 s. ISBN 80-7021-239-X.

LESNÝ, Vincenc (1996): *Buddhismus*. 2. Vydání. Olomouc: Votobia. 450 s. ISBN 80-7198-062-5.

LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor. 208 s. ISBN 80-7260-087-7.

MILTNER, Vladimír (2001): *Vznik a vývoj Buddhismu*. 1. Vydání. Praha: Vyšehrad. 373 s. ISBN 8070214104.

MILTNER, Vladimír (2002): *Malá encyklopedie Buddhismu*. 2. Vydání. Praha: Libri. 287 s. ISBN 8072771116.

NÁRADA, Mahá Théra (1998): *Buddha a jeho učení*. 1. Vydání. Olomouc: Votobia. 573 s. ISBN 8071983411.

ŠPNER, Dušan (2006): *Člověk a náboženství*. 1. Vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 106 s. ISBN 80-244-1547-X.

ZBAVITEL, Dušan (2008): *Základní texty východních náboženství: Ranný indický Buddhismus*. 1. Vydání. Praha: Argo. 220 s. ISBN 978-80-7203-916-6.

Internetové zdroje:

BUDDHISMUS DIAMANTOVÉ CESTY Linie Karma Kagjü. *O nás*. bdc.cz [online]. © 2015 [cit. 2015-03-07]. Dostupný z WWW: <http://bdc.cz/o-nas/>

ČESKÁ TISKOVÁ KANCELÁŘ. *Možná jsem poslední, připustil dalajlama*. Novinky.cz [online]. © 2003-2015 [cit. 2015-03-07]. Dostupný z WWW: <http://www.novinky.cz/zahranicni/svet/356585-mozna-jsem-posledni-pripustil-dalajlama.html>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011: Tab. 11 Obyvatelstvo podle náboženské víry a podle pohlaví a národnosti*. czso.cz [online]. © 2003-2015 [cit. 2015-03-07]. Dostupný z WWW: http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/kapitola/24000-13-n_2013-030101

PEW RESEARCH CENTRE. *Buddhists: The global religious landscape: Religion and Public life*. Pewforum.org [online]. © 2015 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z WWW: <http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-buddhist/>

ŠTAMPACH, Ivan O. (1998): *Buddhismus v českých zemích*. DINGIR [online]. Prosinec 1998, roč. 1., s. 11-15. Dostupné na WWW: http://dingir.cz/cislo/starsi/1998_1/index.html ISSN 1212-1371.

ŠTEFAN, Petr. *Obrazem: Dalajlama slaví 75. Jak se měnil od převtělení dosud?* IDNES.cz: Zprávy [online]. © 1999-2015 [cit. 2015-03-07]. Dostupný z WWW: http://zpravy.idnes.cz/obrazem-dalajlama-slavi-75-jak-se-menil-od-prevteleni-dosud-pmq-/zahranicni.aspx?c=A100702_153027_zahranicni_stf

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Dalajlama* [online]. © 2015 [cit. 2015-03-07]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Dalajl%C3%A1ma>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Portrét „Sedící Buddha“

(zdroj: vlastní tvorba, kresba tužkou - inspirována knihou *Znaky a symboly* (2009), 1. Vydání, Praha: Knižní klub, s. 352, Universum, ISBN 978-80-242-2492-3.)

Příloha č. 2 – Mapa: Šíření buddhismu

(zdroj: upraveno podle LESTER, Robert C. (2003): *Buddhismus – Cesta k osvícení*. 3. Vydání. Praha: Prostor. 15 s. ISBN 80-7260-087-7.)

Příloha č. 3 – Palác Potála ve Lhase (stát Tibet)

(zdroj: BAUMRUKR, Karel: Baumrukr photo. *Cestování: Tibet: Palác Potala*. [online]. © 2015 [cit. 2015-03-05]. Dostupné z WWW: <http://www.baumrukrphoto.cz/foto/palacovy-komplex-potala-c962.htm#h1>)

Příloha č. 4 – Dalajlama XIV.

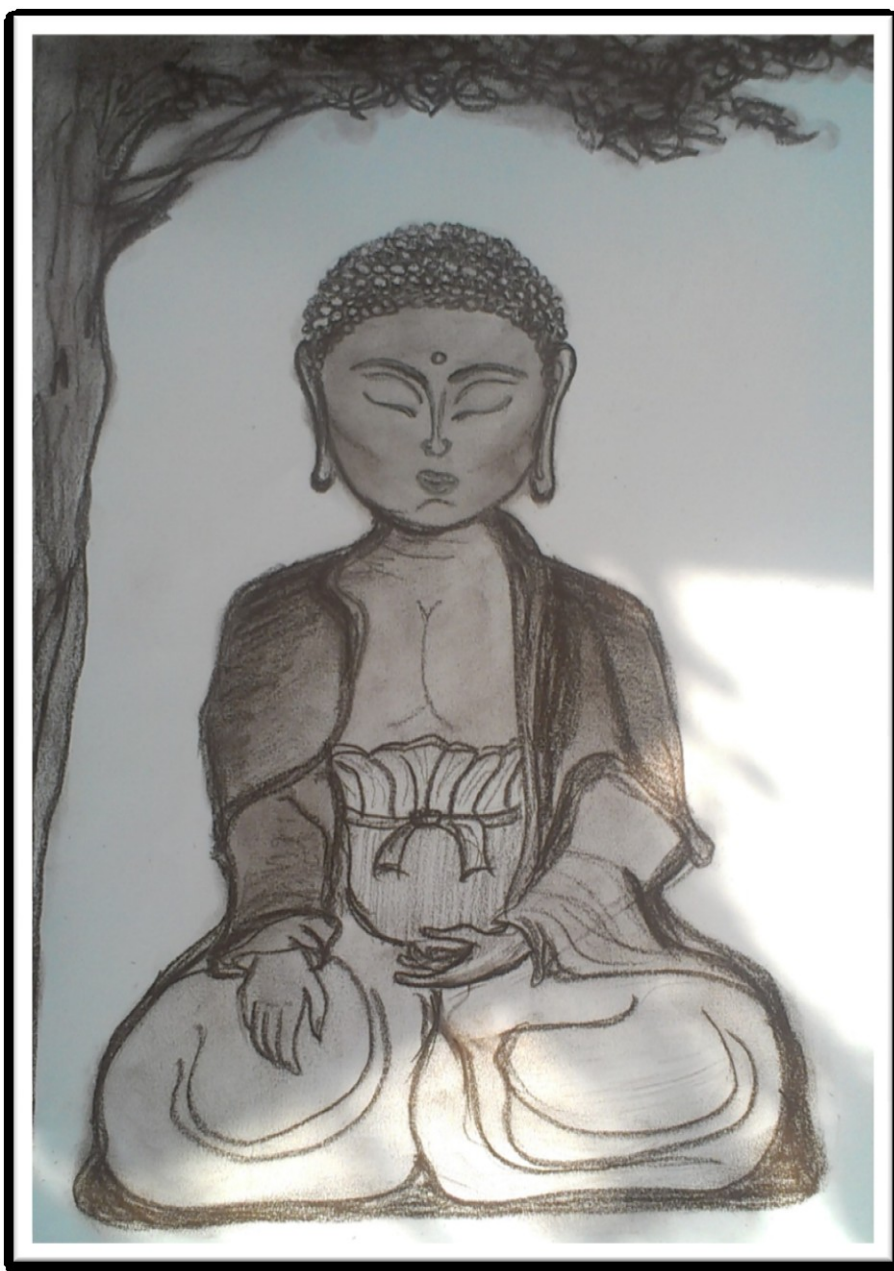
(zdroj: ŠTEFAN, Petr. *Obrazem: Dalajlama slaví 75. Jak se měnil od převtělení dosud?* IDNES.cz: Zprávy [online]. © 1999-2015 [cit. 2015-03-07]. Dostupné z WWW: http://zpravy.idnes.cz/obrazem-dalajlama-slavi-75-jak-se-menil-od-prevteleni-dosud-pmq-/zahranicni.aspx?c=A100702_153027_zahranicni_stf)

Příloha č. 5 – Mapa: Regionální rozložení buddhistů ve světě, 2010

(zdroj: upraveno podle PEW RESEARCH CENTRE. *Buddhists: The global religious landscape: Pew Research Centre: Religion and Public life*. Pewforum.org [online]. © 2015 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z WWW: <http://www.pewforum.org/2012/12/18/global-religious-landscape-buddhist/>)

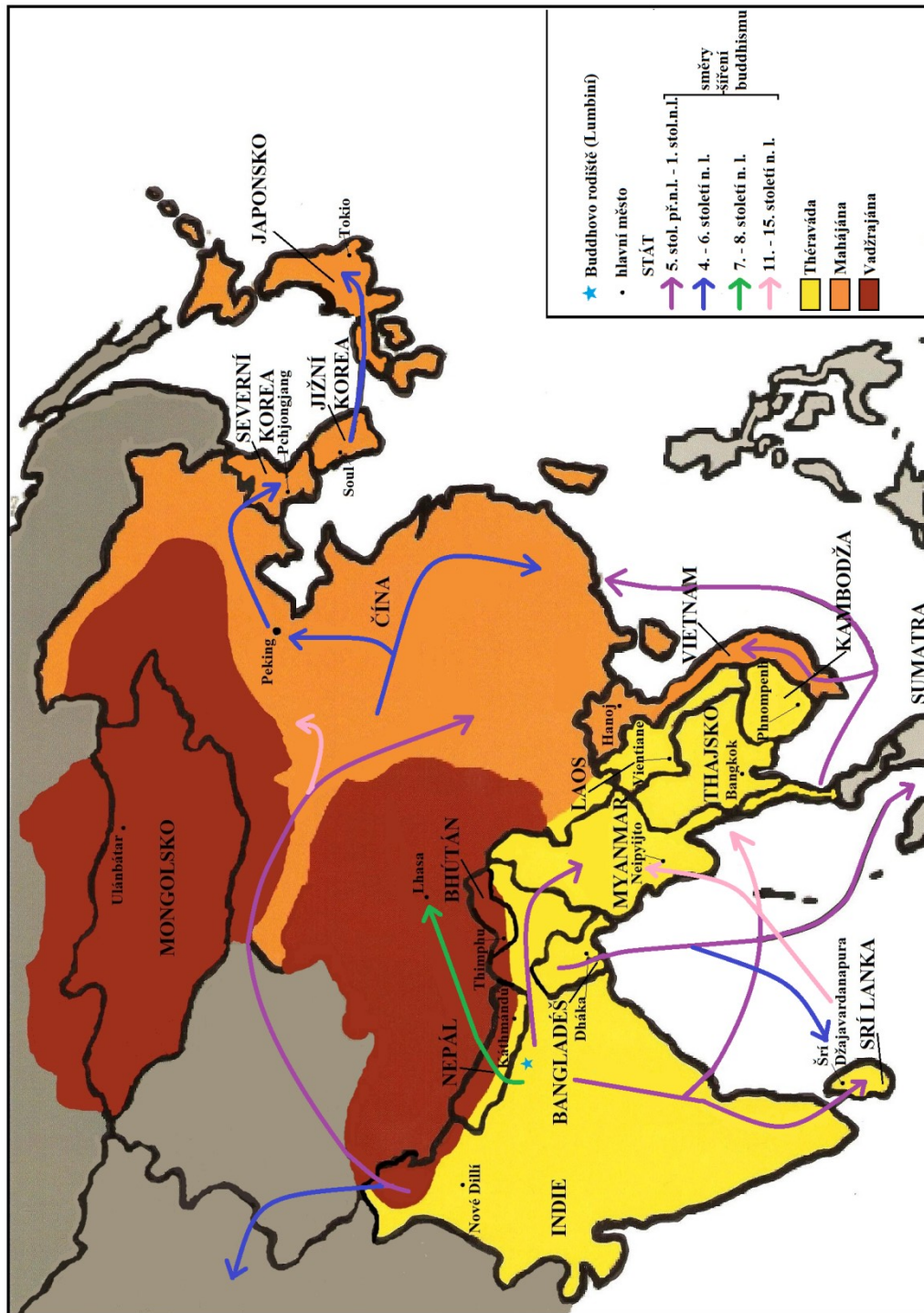
Příloha č. 6 – Pracovní list „Světová náboženství“

(zdroj: vlastní tvorba, symboly upraveny podle knihy *Znaky a symboly* (2009), 1. Vydání, Praha: Knižní klub, s. 352, Universum, ISBN 978-80-242-2492-3.)

Příloha č. 1 – portrét „Sedící Buddha“

ŠÍŘENÍ BUDDHISMU

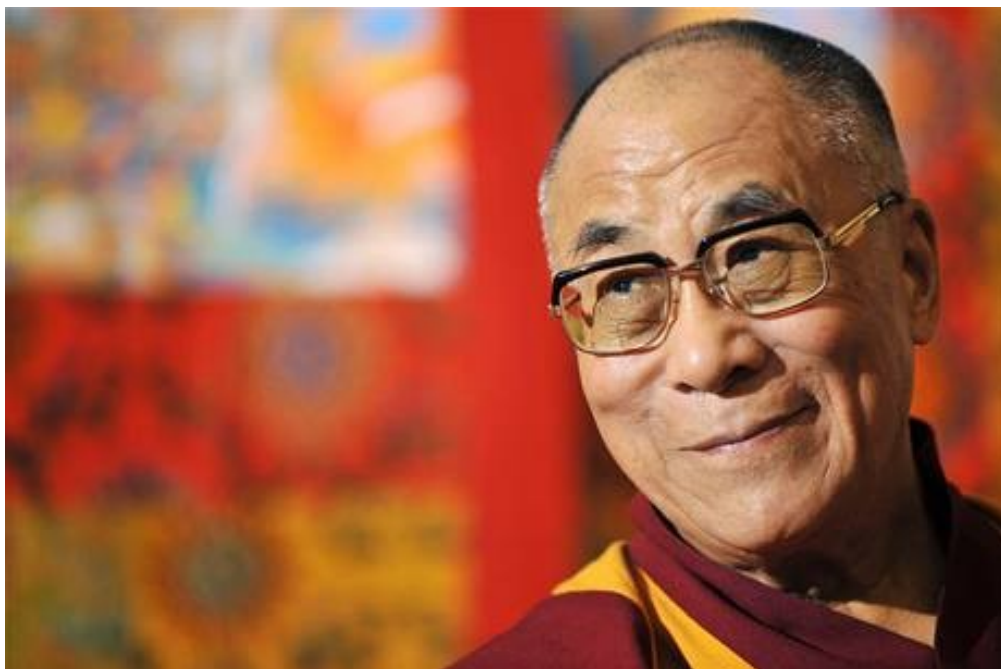

HORNÁKOVÁ Markéta
 Olomouc, 2015

Příloha č. 2 – mapa: Šíření buddhismu

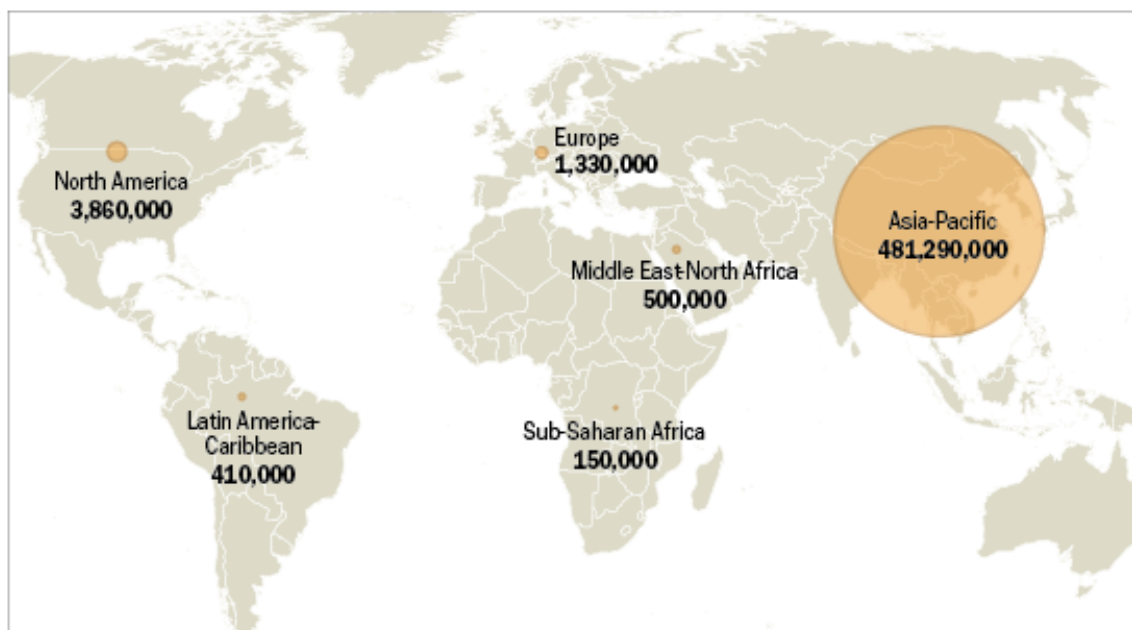

Příloha č. 3 – Palác Potála ve Lhase (stát Tibet)

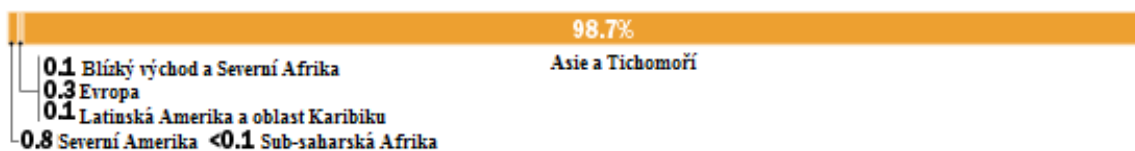

Příloha č. 4 – Dalajlama XIV.

REGIONÁLNÍ ROZLOŽENÍ BUDDHISTŮ VE SVĚTĚ, 2010

Procentuální podíl buddhistického obyvatelstva v jednotlivých regionech světa, 2010

Příloha č. 5 – mapa: Regionální rozložení buddhistů ve světě, 2010

Pracovní list: SVĚTOVÁ NÁBOŽENSTVÍ

Jméno a Příjmení:
Třída:

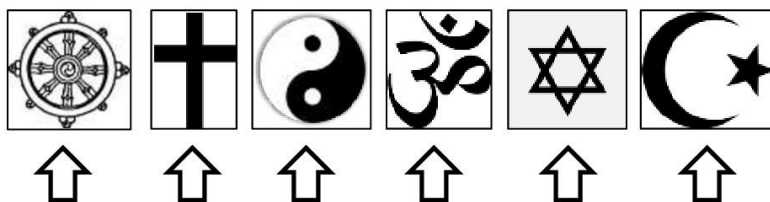
Datum:

1) Seřaď pomocí čísel světová náboženství, podle množství stoupců od největšího po nejmenší:

- Islám
- Křesťanství
- Hinduismus
- Buddhismus
- Judaismus
- Taoismus a Konfucianismus

2) Přiřaď k náboženství symbol, který je pro něj typický (číslo náboženství napiš do šipky pod obrázek):

1. Křesťanství
2. Judaismus
3. Islám
4. Hinduismus
5. Buddhismus
6. Taoismus a Konfucianismus

3) Spoj čarou osobnosti s náboženstvím, které představují:

Ježíš z Nazaretu	Islám
Prorok Muhammad	Křesťanství
Buddha	Judaismus
Abrahám	Hinduismus
Konfucius	Buddhismus
Bráhma, Šiva a Višnu	Konfucianismus

4) Doplně pojmy, tak aby významově odpovídaly výročkům postaviček (ateismus, monoteismus, polyteismus):

5) Vyber a zakroužkuj větu, která NENÍ pravdivá:

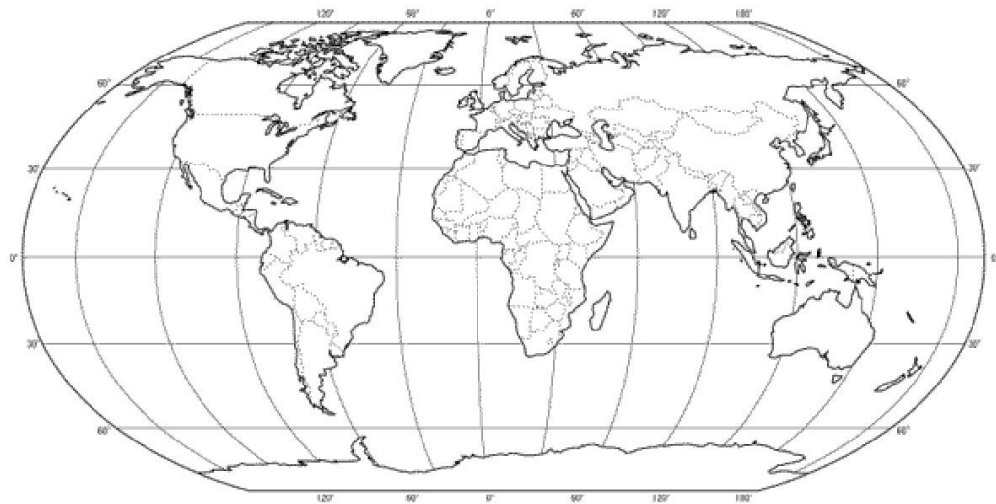
- a. Zakladatelem buddhismu je Siddhárta Gautama, řečený Buddha.
- b. Nejposvátnější knihou křesťanů je Korán.
- c. Muslimové se ke svým modlitbám schází v chrámech, které se jmenují mešity.

6) Vyber a zakroužkuj větu, která JE pravdivá:

- a. Buddhismus vznikl v Severní Americe mezi 4. a 5. stoletím n. l.
- b. Buddhismus vznikl v Číně mezi 6. a 5. stoletím př. n. l.
- c. Buddhismus vznikl v Indii mezi 6. a 5. stoletím př. n. l.

7) Označ písmeny místa na mapě, odkud pochází tato náboženství:

- A) Křesťanství
- B) Buddhismus

8) Napiš jednou větou, které náboženství Tě zaujalo nejvíc a proč?

Byl pro Tebe pracovní list jednoduchý? (Zakroužkuj svou odpověď)

Ano Ne

Dozvěděl/a ses něco nového? (Zakroužkuj svou odpověď)

Ano Ne

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Markéta Horňáková
Katedra:	Společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, PhD.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Pojetí člověka a etiky v buddhismu
Název v angličtině:	The concept of human being and ethics in buddhism
Anotace práce:	<p>Bakalářská práce charakterizuje buddhismus jako nábožensko-filozofický směr. Skládá se ze šesti po sobě jdoucích kapitol, ve kterých se zabývá tématem historie buddhismu, včetně jeho základních principů a posvátných textů. Dále jsou zde popsány významné školy a směry, spolu s geografickým rozšířením. Hlavní část práce je věnovaná etice a morálnímu jednání buddhistů. Stejně tak úvaze o pojetí člověka a osobnosti v této nauce. Závěr pojednává o praktickém využití tématu ve vyučování.</p>
Klíčová slova:	Buddhismus, Buddha, dharma, sangha, čtyři vznešené pravdy, osmidílná stezka, karmický zákon, nirvána, etika, morálka, člověk, Dalajlama, náboženství, filozofie, buddhistické školy a směry, výuka.
Anotace v angličtině:	<p>This bachelor thesis characterizes Buddhism as a religious-philosophical direction. It consists of six consecutive chapters which deal with the history of Buddhism, including its basic principles and sacred texts. It further describes the major schools and trends, along with a geographical spread. The main part is devoted to ethics and moral conduct of Buddhists. Similarly, consideration of the concept of human being and personality in this doctrine. In conclusion it discusses the practical use in the education.</p>

Klíčová slova v angličtině:	Buddhism, the Buddha, dharma, sangha, the four noble truths, the eightfold path, the law of karma, nirvana, ethics, morality, human, Dalai Lama, religion, philosophy, buddhist schools and trends, education.
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 – Portrét „Sedící Buddha“ Příloha č. 2 – Mapa: Počet vyznavačů buddhismu ve světě, 2010 Příloha č. 3 – Dalajlama XIV. Příloha č. 4 – Palác Potála ve Lhase (stát Tibet) Příloha č. 5 – Mapa: Šíření buddhismu Příloha č. 6 – Pracovní list „Světová náboženství“
Rozsah práce:	53 stran
Jazyk práce:	český